

HELSINGIN YLIOPISTO

**Filosofisten käsitteiden kotouttaminen ja
vieraannuttaminen Simone de Beauvoirin teoksen
Le Deuxième Sexe suomennoksissa**

Kääntämisen ja tulkauksen maisteriohjelma
Käännös- ja tulkkausviestintä
Maisterintutkielma

Laatija:
Heini Petäjistö

Ohjaaja:
yliopistonlehtori Anne Riippa

23.6.2025

Helsinki

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelma

Opintosuunta: Käännös- ja tulkkausviestintä

Tekijä: Heini Petäjistö

Työn nimi: Filosofisten käsitteiden kotouttaminen ja vieraannuttaminen Simone de Beauvoirin teoksen *Le Deuxième Sexe* suomennoksissa

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: kesäkuu 2025

Sivumäärä: 59, liitteet 3 sivua, ranskankielinen lyhennelmä 5 sivua

Avainsanat: kotouttaminen, vieraannuttaminen, uudelleenikäntäminen, filosofian kääntäminen

Ohjaaja: yliopistonlehtori Anne Riippa

Säilytyspaikka: E-thesis

Tiivistelmä: Tämä käännöstieteen alaan kuuluva maisterintutkielma tarkastelee kotouttamisen ja vieraannuttamisen strategioita Simone de Beauvoirin teoksen *Le Deuxième Sexe* suomennoksissa, keskittyen erityisesti filosofisen terminologian kääntämiseen. Teoksesta on olemassa kaksi eri suomennosta: Annikki Sunin lyhennetty versio *Toinen sukupuoli* (1980) sekä kokonaissuomennos, jonka kääntäjinä toimivat Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Uudelleenikäntös julkaistiin alkuperäistekstin tavoin kahtena osana vuosina 2009 (*Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit*) ja 2011 (*Toinen sukupuoli II: Eletty kokemus*). Tutkielman aineisto koostuu valikoiduista tekstikatkelmista kummastakin suomennoksesta sekä alkuperäistekstistä.

Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten suomentajien käännösstrategiat eroavat toisistaan kotouttamisen ja vieraannuttamisen näkökulmasta. Lisäksi tarkoituksena on eritellä, millä perusteella *Le Deuxième Sexen* suomennoshistoria joko tukee tai vastustaa käännöshypoteesia, jonka mukaan uudempi suomennos vieraannuttaa tekstiä enemmän kuin vanhempi. Tutkielmassa tarkastellaan suomentajien valitsemia käännösstrategioita Beauvoirille keskeisten filosofisten käsitteiden kohdalla: millaisia ratkaisuja *Le Deuxième Sexen* suomentajat tekevät Beauvoirille keskeisten filosofisten käsitteiden kohdalla? Missä kohdissa käännösstrategiat kallistuvat kotouttamisen suuntaan ja milloin ne säilyttävät vieraan filosofisen ilmaisuuden?

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen ovat käännösstrategioita, jotka kuvaavat sitä, onko teosta adaptoitu lukijalle tutummaksi vai onko siinä säilytetty esimerkiksi alkuperäistekstin rakenteita tai kulttuurisidonnaisia viittauksia. Filosofisia käsitteitä saatetaan kotouttaa esimerkiksi yleiskielistämällä niitä tai lisäämällä niihin selityksiä, jotta lukija ymmärtää termien merkityksen helpommin. Vieraannuttavalla strategialla tarkoitetaan vastaavanlaista lähestymistapaa, jossa kääntäjä jättää tekstiin esimerkiksi termien vieraskielisiä kirjoitusasuja tai lauserakenteita. Kotouttamista ja vieraannuttamista käsittelevissä tutkimuksissa mainitaan usein myös uudelleenikäntöshypoteesi, jonka mukaan ensikäännöksillä on tapana olla kotouttavampia kuin uudelleenikäntöksillä.

Tutkielmassa käytetään tutkimusmetodina vertailevaa tekstianalyysia. Aineistoksi on valittu Sunin suomennoksen alusta, keskeltä ja lopusta tekstiotteita, joissa käytetään Beauvoirille olennaisia filosofisia termejä. Vastaavat tekstiotteet on vertailun mahdollistamiseksi etsitty sekä Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksesta että Beauvoirin alkuperäistekstistä. Analyysiluvussa keskitytään Beauvoirille filosofisesti keskeisiin teemoihin: *Toiseen* ja toiseuteen, kohtaloon, subjektin, objektin ja absoluutin suhteeseen, olemassaoloon sekä transsendenssiin. Analyysissa hyödynnetään myös Koskisen (2008) yksinkertaistettua käännessiirtymien luokittelua: lisäykset, poistot, paikan vaihdot sekä semanttiset ja rakenteelliset muutokset.

Sekä ensikäännöksessä että uudelleenkäännöksessä esiintyy kotouttavia ratkaisuja. Aineiston perusteella ei kuitenkaan voi yksiselitteisesti todeta, että Sunin käänнос olisi systemaattisempi kotouttavampi kuin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken uudelleenkäänнос. Vaikka uudelleenkäänнос sisältää paikoin huomattavasti suurempia vastineita ranskankieliselle termistölle, myös siinä on havaittavissa kotouttamista erityisesti tietyissä *kohtaloo* ja *transsendenssia* käsittelevissä tekstiotteissa.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Teoriatausta	4
2.1	Kotouttaminen ja vieraannuttaminen	4
2.2	Uudelleenkääntäminen	6
2.2.1	Uudelleenkääntämisen määritelmä	6
2.2.2	Aiempi tutkimus	7
2.2.3	Uudelleenkäännöshypoteesi	9
2.3	Filosofian suomentamien historia	10
2.3.1	Filosofisten tekstien suomentamisen alkuajat	11
2.3.2	Sodan jälkeinen ”harvojen klassikkojen” kausi	13
2.3.3	Nyky aika	14
3	Aineisto ja metodi	17
3.1	Aineiston esittely	17
3.1.1	Kirjailija ja alkuperäisteos	17
3.1.2	Suomentajat ja suomennokset	18
3.2	Menetelmä	20
3.2.1	Suomennosten vertailu	20
3.2.2	Voiko kotouttamisen ja vieraannuttamisen astetta mitata?	22
3.2.3	Tutkittavien käsitteiden esittely	23
4	Analyysi	26
4.1	Analyysi termeittäin	26
4.1.1	<i>Toinen</i> ja toiseus	26
4.1.2	Kohtalo	31
4.1.3	Subjekti ja objekti	34
4.1.4	Olemassaolo	38
4.1.5	Transsendenssi	41
4.2	Analyysin yhteenveto	45
5	Tulokset ja pohdinta	47
6	Johtopäätökset	52
	Lähteet	54
	Liitteet	60

Liite 1. Tiivistelmä analyysiluvussa käsitellyistä termeistä	60
Résumé en Français	1

1 Johdanto

Tämän käänntieteen maisterintutkielman aihe on kotouttaminen ja vieraannuttaminen Simone de Beauvoirin teoksen *Le Deuxième Sexe* (suom. *Toinen sukupuoli*) suomennoksissa. Beauvoir oli ranskalainen kirjailija ja filosofi, jonka tunnetuin teos *Le Deuxième Sexe* (1949) on yksi feministisen teorian pääteoksista. Teos tunnetaan suomeksi nimellä *Toinen sukupuoli*, ja se julkaistiin suomeksi ensimmäisen kerran vuonna 1980 Annikki Sunin suomentamana, lyhennettynä versiona. Koko teoksen suomennos julkaistiin kahdessa osassa vuosina 2009 ja 2011. Uudelleen­käännöksen suomentajina toimivat Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski.

Keskityn tutkielmassani filosofisen terminologian ja Beauvoirin filosofisen ajattelun suomentamiseen. Analyysin kohteena tutkielmassa ovat Beauvoirin eksistentiaaliseen filosofiaan liittyvät käsitteet *Toinen*, *kohtalo*, *subjekti ja objekti*, *olemassaolo* ja *transsendenssi*. Esittelen käsitteet tarkemmin luvussa 3.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisia ratkaisuja *Le Deuxième Sexe*n suomentajat tekevät Beauvoirille keskeisten filosofisten käsitteiden kohdalla?
- Missä kohdissa käännösstrategiat kallistuvat kotouttamisen suuntaan ja milloin ne säilyttävät vieraan filosofisen ilmaisun?
- Miten aineisto joko tukee tai haastaa uudelleen­käännöshypoteesia, jonka mukaan uudempi suomennos vieraannuttaa tekstiä enemmän kuin vanhempi?

Kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteitä käytetään käänntieteessä kuvaamaan alkuperäistekstin kirjoittajan ja käännöksen lukijan välistä etäisyyttä. Kotouttava käännös pyrkii adaptoimaan tekstiä lukijalle ymmärrettävämmäksi esimerkiksi selittämällä keskeisiä käsitteitä tai muokkaamalla niiden kirjoitusasua, ja tuo näin kirjailijan alkuperäistekstiä lähemmäs lukijaa. Vieraannuttava käännös sen sijaan liikuttaa lukijaa lähemmäs kirjailijaa säilyttämällä esimerkiksi lähtötekstin rakenteita tai termien vieraskielisiä kirjoitusasuja.

Uudelleen­käännöshypoteesin mukaan kirjallisen teoksen ensimmäisellä käännöksellä on taipumusta olla kotouttavampi kuin saman teoksen myöhemmillä käännöksillä, eli

ensikäännös adaptoi tekstiä kohdeyleisölle ymmärrettävämmäksi. Uudelleenkäännökset sen sijaan pysyttelevät lähempänä kirjailijaa ja lähdetekstiä. Uskoisin, että aineistoni saattaa tukea uudelleenkäännöshypoteesia. Esimerkiksi sukupuoleen ja feminismiin liittyvä keskustelu on ollut 2000-luvulla yhteiskunnallisesti laaja-alaisempaa kuin kolmekymmentä vuotta aikaisemmin. Annikki Sunin suomentaessa *Le Deuxième Sexeä* ei sukupuolentutkimus (entinen naistutkimus) ollut vielä vakiintunut tieteenala Suomessa. Ensimmäiset laajat seminaarit aiheesta järjestettiin Suomessa 1980-luvun alkupuolella, ja vähitellen tutkimus saatiin osaksi opintoja myös useissa yliopistoissa. (Lempiäinen 2010: 274–275.)

On myös huomattava, että Sunilla ei ollut juurikaan vertailukohtia, sillä monia feministisen filosofian merkkiteoksia ei ollut suomennettu: esimerkiksi Mary Wollstonecraftin 1700-luvulla julkaistu *A Vindication of the Rights of Woman* (suom. *Naisten oikeuksien puolustus*) julkaistiin suomeksi vasta vuonna 2011. Suni on siis saattanut joutua adaptoimaan tekstiä lukijalle ymmärrettävämmäksi tai tekemään 2020-luvun näkökulmasta tarkastellen omintakeisilta vaikuttavia käännösratkaisuja. Näistä syistä Sunin suomennoksen voisi olettaa olevan filosofian osalta kotouttavampi kuin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken uudelleenkäännöksen.

Toinen sukupuoli on mielenkiintoinen tutkimuskohde, sillä vastaavanlaisten filosofisten teosten kääntämisellä voi olla vaikutusta kansainvälisiin liikkeisiin. Käännöstyötä ja sen yhteiskunnallista vaikutusta ei voi erottaa toisistaan: kirjallisuuden avulla voi muokata lukijoiden mielipiteitä ja levittää filosofisia ajatussuuntauksia tehokkaasti. Esimerkiksi *Le Deuxième Sexe*n englanninkielinen käännös *The Second Sex* (1953) loi pohjaa Yhdysvaltojen 1970-luvun feministiselle liikkeelle, niin kutsutulle *toisen aallon feminismille* (Thornham 2004: 34).

Filosofian kääntäminen pitää sisällään erityisiä haasteita, sillä kääntäjän on välitettävä kirjailijan filosofinen argumentti lukijoille ymmärrettävällä tavalla (Arppe 2013: 175). *Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit* -teoksen (2009) suomentajien saatesanoissa Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski mainitsevat kääntäjän kannalta haastaviksi seikoiksi esimerkiksi teoksen monitieteellisyyden, eri teoksista peräisin olevat laajat lainaukset, sekä filosofisen terminologian.

Marlene Bichet'n mukaan filosofisten tekstien käännösstrategiat, erityisesti vieraannuttava kääntäminen, voivat johtaa tekstin sanoman vääristymiseen. Bichet argumentoi teoksen englanninkielisiä käännöksiä käsittelevässä artikkelissaan *Translating Feminist Philosophy: A case-study with Simone de Beauvoir's Le Deuxième Sexe* (2019: 25), että vieraannuttaminen, erityisesti feministisen filosofian kääntämisessä, ei ole asianmukainen käännösstrategia eikä palvele tekstiä. Vieraannuttavalla käännösstrategialla on tapana horjuttaa kohdeyleisölle tuttuja lingvistisiä sääntöjä ja normeja. Filosofinen teksti saattaa jo ennestään olla kielellisesti erittäin haastavaa, jolloin vieraannuttaminen johtaisi mahdollisiin väärinymmärryksiin. (Bichet 2019: 27.) Myös filosofi Jonathan Rée argumentoi vahvasti filosofian vieraannuttamista vastaan: “*Unlike the novel, however, philosophy cannot be ‘foreignized.’ Its special ways of thinking, reading, writing, and translating cannot be foreignized, for the simple reason that they were never ‘naturalized’ in the first place.*” (Rée 2001: 252–253).

Tutkielmassani arvioin, onko Beauvoirin teoksen suomennoksissa nojaututtu vieraannuttavaan käännösstrategiaan vai onko kääntäjien lähestymistapa ollut ennemminkin kotouttava – ja onko tässä eroa alkuperäisen suomennoksen ja uudelleen­käännöksen välillä. Samalla pystyn arvioimaan, tukeeko aineisto uudelleen­käännöshypoteesia, eli voidaanko ensimmäisen suomennoksen sanoa olevan huomattavasti kotouttavampi kuin saman tekstin uudelleen­käännöksen.

2 Teoriatausta

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettista taustaa ja avaan tutkimuksen tärkeimpiä käsitteitä. Käyn ensin läpi kotouttamisen, vieraannuttamisen ja uudelleenkäntämisen tutkimusta käännöstieteessä. Lopuksi käsittelen filosofisien tekstien kääntämistä sekä filosofian suomentamisen historiaa.

2.1 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen ovat käännösstrategioita, jotka kuvaavat käännetyn tekstin etäisyyttä kohdekulttuuriin. Käsitteet toi käännöstieteessä erityisen tunnetuiksi Lawrence Venuti teoksessaan *The Translator's Invisibility* (1995), mutta filosofi Friedrich Schleiermacher käsitteli vastaavanlaisia kääntämismenetelmiä jo vuonna 1813 julkaistussa artikkelissaan ”Über die Verschiedenen Methoden des Übersetzens” (suom. ”Eri kääntämismetodeista”) (Schleiermacher 1813/2007). Koskinen ja Paloposki teorisoivat, että koko kääntämisen historian voi nähdä kotouttamisen ja vieraannuttamisen välisen vastakkainasettelun kautta. Metodeista käytetyt termit ovat muuttuneet (esimerkiksi sanasanainen tai uskollinen kääntäminen vs. sopeuttava, kotouttava tai *belles infidèles* -käännös), mutta sama tausta-ajatus on säilynyt. (Koskinen ja Paloposki 2015: 70–71.)

Schleiermacherin mukaan kääntäjällä on vain kaksi vaihtoehtoa: tämä voi joko liikuttaa lukijaa kirjailijaa kohti, jättäen kirjailijan mahdollisimman rauhaan, tai päinvastoin jättää lukijan rauhaan ja liikuttaa kirjailijaa lukijaa kohti (Schleiermacher 1813/2007: 15). Ensin mainittu vaihtoehto vastaa vieraannuttavaa käännösstrategiaa. Kääntäjä välittää lukijalle alkutekstistä saamansa vaikutelman ja pyrkii auttamaan lukijaa kohtaamaan tälle ennestään vieraan näkökulman. Toinen vaihtoehto, jossa kääntäjä liikuttaa kirjailijaa lukijaa kohti, on kotouttava. Kääntäjä pyrkii muokkaamaan tekstiä lukijalle ymmärrettävämmäksi ja tuomaan sen tällä tavalla lähemmäs lukijaa. (Koskinen ja Paloposki 2015: 70–71.) On kuitenkin tekstejä, joita on vaikea määritellä selkeästi joko kotouttavaksi tai vieraannuttavaksi. Näkemys vain kahdesta mahdollisesta vaihtoehdosta yksinkertaistaakin kääntäjien tekemää työtä huomattavasti. Uskoisin olevan mahdollista käyttää jonkinlaista kotouttavan ja vieraannuttavan strategian yhdistelmää: tällainen vaihtoehto tähtäisi filosofisen tekstin kohdalla säilyttämään sekä tekstin merkityksen että sen selkeyden lukijaa ajatellen.

Chesterman luokittelee kotouttamisen (eng. *cultural filtering*, tunnetaan myös termeillä *naturalization*, *domestication* ja *adaptation*) yhdeksi pragmaattisista käännösstrategioista. Pragmaattiset käännösstrategiat liittyvät siihen, mitä informaatiota kääntäjä välittää käännöksen lukijalle. Chestermanin mukaan kotouttaminen kuvailee tapaa, jolla lähtötekstin yksiköt käännetään kohdekielelle niin, että käännös soveltuu kohdekielen normeihin. (Chesterman 1997: 107–108.)

Tutkijoiden käsitykset vieraannuttamisesta ja kotouttamisesta saattavat poiketa toisistaan melko paljonkin. Esimerkiksi Venutin kuvaileman vieraannuttamisen voisi katsoa olevan lähempänä venäläisten formalistien *ostraneniä* kuin esimerkiksi Schleiermacherin vieraannuttamiskäsitystä (Koskinen 2000: 52), jolloin siirryttäisiin käännöstieteestä kirjallisuustieteen alueelle. Venuti käyttääkin myöhemmässä tuotannossaan ilmiöstä termiä *minoritizing translation* eli vähemmistöyttävä kääntäminen (Koskinen ja Paloposki 2015; Venuti 1998: 10–12). Hän korostaa käännösstrategioiden eettistä ulottuvuutta: vähemmistöyttävällä kääntämisellä Venutin tavoitteena on heikentää englannin kielen globaalia valta-asemaa (Venuti 1998: 10).

Ostraneniella tarkoitetaan kirjallisuustieteessä jonkin tavanomaisen asian esittämistä outona. Tällä tavalla jonkin asian, johon on tottunut, voi nähdä ikään kuin uutena. (Berlina 2016: 24–27.) Viktor Šklovskin kehittämästä termistä käytetään joskus suomeksi nimeä *outouttaminen*, *vieraantumisen* tai *vieraannuttaminen* (eng. *defamiliarization* tai *estrangement*) (Šklovski 2015: 151; TTP, s.v. *Semiotiikka: vieraannuttaminen*; Turtola 2021: 4). Beauvoirin voisi mahdollisesti nähdä soveltavan outouttavaa kirjoitustapaa eritellessään naisen asemaa ja kyseenalaistaessaan naiseuden määritelmää *Le Deuxième Sexe*ssä. Ostranenien tarkoitus on toimia vastavoimana automatisaatiolle (Berlina 2017: 22). Beauvoir tuo teoksessaan naisen aseman yhteiskunnassa ja ihmiskunnan historiassa uudella tavalla näkyväksi: suurin osa ihmisistä on tottunut vallitsevaan järjestykseen, eikä heille ole välttämättä helppoa nähdä, millaisista alistuksen ja epätasa-arvon palasista koko yhteiskuntajärjestys on rakennettu. Beauvoirin tekstejä ei ilmeisesti ole tutkittu outouttamisen näkökulmasta, joten vahvistusta tälle teorialle saisi vasta, jos aiheesta tekisi tarkempaa tutkimusta.

Sovellan tutkielmassa kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteitä käänntieteellisessä merkityksessä. Kotouttavan käännöksen tavoitteena on tehdä tekstistä kohdekielen

normeja seuraavaa, sujuvaa ja helposti ymmärrettävää. Filosofiset termit saatetaan esimerkiksi yleiskielistää tai niitä voidaan havainnollistaa niin, että käsitteet saadaan kuulostamaan luontevammilta suomen kielen ja kulttuurin kontekstissa. Esimerkiksi Beauvoirin eksistentiaalifilosofisten käsitteiden tilalla saatetaan käyttää yleisemmin ymmärrettäviä ilmauksia, vaikka termejä kotouttamalla saatetaan kadottaa tekstin teoreettista tarkkuutta. Vieraannuttavan käännöksen tavoitteena on sen sijaan säilyttää alkutekstin vieraskielisiä piirteitä esimerkiksi fonologisten lainojen tai käsitteiden kielellisen muodon osalta. Lukija joutuu tässä tilanteessa tekemään enemmän työtä tavoittaakseen tekstin merkityksen. *Le Deuxième Sexe* -teoksen kohdalla vieraannuttavaa käänösstrategiaa voi hyödyntää esimerkiksi kääntämällä ranskankielisiä filosofisia termejä suoraan ilman lisäyksiä tai selittäviä parafraseja.

2.2 Uudelleenkääntäminen

2.2.1 Uudelleenkääntämisen määritelmä

Uudelleenkääntäminen on käänösosalalla yleinen ilmiö. Gambierin (1994: 413) mukaan uudelleenkääntäminen tarkoittaa jonkin sellaisen teoksen kääntämistä uudelleen kielelle, jolle teos on jo aiemmin käännetty kokonaan tai osittain. Myös Koskinen ja Paloposki (2015: 9) määrittelevät uudelleenkäännöksen ”käännökseksi tekstistä, joka on käännetty samalle kielelle jo aiemmin”. Antoine Berman käyttää uudelleenkääntämisen määritelmää varsin joustavasti, ja esittääkin teoksessaan *Pour une critique des traductions : John Donne* (1995: 85), että ”’ipso facto’ uudelleenkäännöksiksi” voisi mahdollisesti laskea jopa kaikki käännökset, joista on jo olemassa käännos mille tahansa kielelle. Koskinen ja Paloposki (2015: 281) huomauttavat, että mikäli tällaista määritelmää käytettäisiin, suomeksi ilmestyisi oikeastaan vain uudelleenkäännöksiä.

Uudelleenkääntämisestä puhuttaessa on olennaista käsitellä myös uudelleenpainoksia. Jos teosta ei haluta kääntää uudelleen, saatetaan jo olemassa olevasta käännöksestä julkaista uusi painos, johon voidaan tehdä muokkauksia. On useita teoksia, joiden suomennoksiin on tehty laajoja muutoksia pitkän ajanjakson aikana, mutta joita ei ole virallisesti tehty uudelleenkäännöstä (Paloposki 2010: 32). Tämän takia voi olla haastavaa määritellä tarkkaan, mikä erottaa uudelleenkäännöksen ja uudelleenpainoksen toisistaan, tai missä kulkee raja uudelleenkäännöksen ja korjatun kännöksen välillä. En ota tässä tutkielmassa huomioon kaikkia *Toisesta sukupuolesta* julkaistuja painoksia, koska tutkimusaihe

laajenisi liikaa ja tutkimuksen painopiste muuttuisi. Tässä tutkielmassa käyttämäni painokset on tarkennettu lähdeluettelon kohdassa ”aineistolähteet”.

2.2.2 Aiempi tutkimus

Uudelleenkääntämisen tutkimus voidaan pääosin jakaa kahteen kategoriaan. On tutkimuksia, joissa saman tekstin eri käännösversioita vertailemalla yritetään selvittää esimerkiksi, miten eri ajankohtien kielinormit ovat vaikuttaneet teksteihin. Lisäksi on jonkin verran tutkimuksia uudelleenkääntämisen yleisestä luonteesta ilman, että tutkimusta sidotaan tiettyyn kaunokirjalliseen teokseen. Uudelleenkääntämistä ilmiönä ei kuitenkaan ole tutkittu yhtä paljon kuin yksittäisiä uudelleenkäännöksiä (Koskinen ja Paloposki 2015: 10).

Samasta tekstistä tehtyjen käännösversioiden vertailu on yleinen asetelma käännöstutkimuksessa (Koskinen ja Paloposki 2015: 61). Tämäkin maisterintutkielma toimii yhtenä tapaustutkimuksena uudelleenkääntämisen tutkimuksen kentällä. Uudelleenkäännökset tarjoavat tutkimukseen paljon vertailumateriaalia, mutta pelkkä tekstivertailu ei riitä, sillä käännösversioiden erojen selvittäminen vaatii ymmärrystä käännösten julkaisuajankohdasta ja kääntäjien omista tyyleistä. Tästä saattaa johtua, että uudelleenkäännöksistä tehtävät tutkimukset ovat usein lyhyitä ja rajattuja tapaustutkimuksia. (Koskinen ja Paloposki 2015: 11.) Tapaustutkimuksia on tehty useissa käännöstieteiden alan maisterintutkielmissa. Esimerkiksi Petra Nääppä (2019) käsittelee tutkielmassaan ”Rakastajattaresta kurtisaaniksi - Naiseen viittaavien ilmaisujen käännökset de Beauvoirin teoksessa *Toinen sukupuoli*” feminismiin ja kääntämisen suhdetta sekä naiseen viittaavien ilmaisujen käännösstrategioita *Toisen sukupuolen* kahdessa suomennoksessa.

Keskityn tutkielmassani Beauvoirin filosofiseen ajatteluun ja analysoin suomentajien lähestymistapoja *Toisessa sukupuolella* käytetyn filosofisen terminologian kääntämiseen, mikä erottaa oman tutkielmani aikaisemmista kotouttamista, vieraannuttamista ja uudelleenkäännösteoriaa käsittelevistä maisterintutkielmista. Juuri Beauvoirin filosofia kaipaa laajempaa tutkimusta, sillä Beauvoir on nähty usein feministin ja kirjailijan roolissa, ei niinkään filosofina. Tämä voi johtua osittain siitä, että Beauvoir itse kieltäytyi kutsumasta itseään filosofiksi (Heinämaa 2003: 1–2; Kirkpatrick 2019: 7). On kuitenkin ehdottomasti huomioitava, että vaikka *Toinen sukupuoli* on feministinen essee, perustuu

sen sanoma vahvasti Beauvoirin filosofiseen argumentointiin (Bichet 2019: 25). Lisäksi Heinämaa näkee filosofin tittelistä irtautumisen lähinnä kritiikkinä filosofista järjestelmää kohtaan, ja tulkitsee Beauvoirin tarkoittaneen, ettei tämä ”rakenna filosofista teoriaa eikä kokonaisvaltaista järjestelmää”. Beauvoir tavoittelee totuutta kysymisen ja vuoropuhelun kautta, ei rakentamalla systemaattisesti filosofista teoriaa tai toisistaan riippumattomia järjestelmiä. (Heinämaa 2000: 128–131.)

Uudelleenkääntämiselle on monia syitä. Antoine Bermanin mukaan uudelleenkäännöksiä tarvitaan, koska kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin vaatimukset muuttuvat ajan kuluessa. On yleinen ajatus, että käännösten kieli ”vanhenee”, ja tästä syystä uudet sukupolvet tarvitsevat uusia, modernisoituja käännöksiä samasta teoksesta. (Berman 1990: 1.) Vanhojen käännösten uskotaan jäävän jälkeen kielen ja yhteiskunnan normien muutoksen niille asettamista vaatimuksista (Koskinen ja Paloposki 2015: 8). Aina väitteet käännösten vanhenemisestä eivät kuitenkaan vastaa uudelleenkäännöstilannetta, joten taustalla on oltava monimutkaisempia syitä (Paloposki 2010: 32). Uudelleenkääntämisen tarve voi nousta myös yhteiskunnan ideologisista muutoksista, kuten vallankumouksista tai suomettumisesta (Helin 2005: 148). Esimerkiksi *Toisen sukupuolen* kohdalla voisi kuvitella yhteiskunnallisen kehityksen ja yleisten sukupuolten välistä tasa-arvoa koskevien asenteiden muutoksen vaikuttaneen teoksen käännöksiin.

Käännösten ”käyttöiästä” on monia arvioita, joista yleisin lienee 50 vuotta, mutta tälle arviolle esitetään harvoin perusteluita (Koskinen ja Paloposki 2015: 49–50). Mielipiteet vaihtelevat, ja on jopa väitetty, että teoksia pitäisi uudelleenkääntää viiden vuoden välein (Collombat 2004: 4). *Toisen sukupuolen* suomennosten välillä on noin 30 vuotta, mutta teoksen iän lisäksi yhtenä syynä uudelleenkääntämiselle on voinut olla teoksen suomentaminen kokonaan. Ensimmäinen suomennos oli yli puolet alkuperäistekstiä lyhyempi. Osatekijänä on saattanut olla myös Gallimard-kustantamon järjestelmällinen kieltäytyminen vanhojen käännösoikeuksien uusimisesta. Kustantamo on vaatinut tilalle uusia käännöksiä, koska useissa ensikäännöksissä on ollut suuria puutteita. (Heinämaa 2009: 23.)

Anthony Pym on esittänyt uudelleenkäännösten luokitusta aktiivisiin ja passiivisiin uudelleenkäännöksiin. Aktiiviset ja passiiviset uudelleenkäännökset erottaa Pymän mukaan toisistaan kohdeyleisö. Käännökset on voitu tehdä täysin eri yleisöille tai jopa

kokonaan toisista versioista tietämättä. Passiiviset uudelleenkäännökset on kohdistettu eri yleisöille, joten ne eivät kilpaile keskenään lukijoista. Näitä voivat olla eri varianteilla kirjoitetut versiot tai lapsille kohdistetut versiot klassikkoteoksista. (Koskinen ja Paloposki 2015: 9; Pym 2014: 82–83.) Koskinen ja Paloposki esittävät teoksessaan *Sata kirjaa, tuhat suomennosta* (2015: 254), ettei täysin passiivista uudelleenkäännöstä voi olla: tekstin suhde aktivoituu Koskisen ja Paloposken mukaan viimeistään tilanteessa, jossa tekstin lukija on tietoinen toisesta versiosta. Beauvoirin *Toisen sukupuolen* suomennosten välinen suhde on selvästi aktiivinen, sillä uudemman suomennoksen tekijät ovat verranneet suomennostaan ainakin joiltain osin aiempaan suomennokseen (Koskinen, Lukkari, ja Ruonakoski 2009: 34).

2.2.3 Uudelleenkäännöshypoteesi

Uudelleenkääntämisestä ja uudelleenkäännöksistä on esitetty monia teorioita ja hypoteeseja, joista käännöstieteessä tunnetuin lienee uudelleenkäännöshypoteesi. Uudelleenkäännöshypoteesi-termin (eng. *retranslation hypothesis*) lisäksi saatetaan käyttää esimerkiksi termejä uudelleenkäännösteoria (eng. *retranslation theory*) (Brownlie 2006) tai uudelleenkirjoitushypoteesi (eng. *rewriting hypothesis*) (Desmidt 2010). Käytän tässä maisterintutkielmassa termiä uudelleenkäännöshypoteesi, koska se on käännöstieteessä tunnettu ja vakiintunut nimi tälle ajattelumallille.

Uudelleenkäännöshypoteesilla viitataan käännöstieteessä Antoine Bermanin pohdintoihin uudelleenkäännösten luonteesta. Hypoteesin mukaan ensimmäinen käännös on yleensä kotouttava ja uudelleenkäännös ensimmäistä käännöstä vieraannuttavampi. (Koskinen ja Paloposki 2015: 8.) Vaikka Bermanin teoria jatkumosta kohti lähtötekstiuskollisempia ja vieraannuttavampia käännöksiä tunnetaankin uudelleenkäännöshypoteesina, ei Berman itse esittänyt ajatuksiaan hypoteesin muodossa (mts. 66). Chesterman (2000) esitteli erilaisia käännöstieteellisiä hypoteeseja, teorioita ja malleja artikkelissa ”A Causal Model for Translation Studies”. Yksi Chestermanin mainitsemista selittävästä hypoteeseista oli uudelleenkäännöshypoteesi (Chesterman 2000: 21–22).

Ei ole haastavaa löytää sekä uudelleenkäännöshypoteesia tukevia että sitä vastustavia esimerkkejä. Jos oletetaan jyrkästi, että ensimmäinen käännös on poikkeuksetta teosta kohdekulttuuriin mukauttava, ja vasta uudelleenkäännös voi tavoittaa alkuteoksen ”hengen”, on uudelleenkäännöshypoteesi helppo kumota. Esimerkiksi Koskinen ja

Paloposki toteavat muutaman eri teoksen suomennoshistoriaa tarkasteltuaan, että kyse ei ole yksinkertaisesta jatkumosta, jossa kotouttavista käännöksistä edetään aina vieraannuttaviin käännöksiin (Koskinen ja Paloposki 2015: 26).

Uudelleenkäännöshypoteesi ei siis toteudu kaikkien teosten suomennoshistoriassa. Sen sijaan, että uudelleenkäännöshypoteesin näkisi jyrkkänä sääntönä, pitäisi jatkaa laajempaa, empiiristä tutkimusta uudelleenkääntämisen luonteesta ja mahdollisista lainalaisuuksista tai selitysmalleista (Koskinen ja Paloposki 2015: 101).

Uudelleenkäännöshypoteesin voisi nähdä liittyvän myös kielialueen kirjallisuushistorian kehitykseen: esimerkiksi suomen kirjakielen normittamisen alkuaikoina, 1800-luvun alussa, suomentajilta ei vaadittu alkutekstille uskollisena pysymistä (Paloposki 2007: 122). Suomennettujen tekstien joukossa oli sekä alkutekstiä tarkkaan seuraavia että huomattavasti vapaampia versioita. Tärkein tavoite oli kehittää suomen kirjakieltä. (mts. 122.) Ensikäännöksen kotouttava tendenssi voi siis vastata totuutta esimerkiksi, jos kyseessä on ”nuori” kulttuuri, jonka kielellä ei vielä ole laajaa kirjallisuushistoriaa.

2.3 Filosofian suomentamien historia

Kuten muissakin erityisalojen teksteissä, on filosofisissa teksteissä paljon erikoissanastoa, jota ei esiinny muualla. Välillä filosofisten tekstien kääntäminen on nähty lähes mahdottomana tehtävänä. Kääntäjän on välitettävä lukijalle filosofin ajatus ymmärrettävällä tavalla ilman, että tekstin lauserakenteesta tulee liian monimutkainen tai kohdekielen normeihin soveltumaton. Aina tekstin sisältöä ei myöskään voi erottaa kielen syntaktisesta puolesta, vaan filosofisen argumentin ytimen saattaa löytää tekstin kielellisestä muodosta. Piirre tulee esiin esimerkiksi ranskalaisfilosofi Jacques Derridan teksteissä. Derrida tunnetaan vaikeasta esitystavastaan (Aho 2013: 169), ja hänen argumentaationsa pohjautuu usein ranskan idiomaattisille piirteille: esimerkiksi termi *présent* voi *lahjan* lisäksi tarkoittaa *läsnäoloa* tai *nykyhetkeä*, ja melkein samalta kuulostavan *présencen* merkityksiä ovat *läsnä* ja *esillä oleminen*. (Arppe 2013: 175.) Käyn seuraavaksi läpi näiden haastavien tekstien suomentamisen historiaa, jonka jaan Ahon (2013) mukaan kolmeen eri aikakauteen. Tämä mahdollistaa *Le Deuxième Sexe* suomennosten asettamisen historialliseen kontekstiin ja suomennosten tarkastelun osana filosofisten tekstien suomentamisen jatkumoa. Tämä on tärkeää, sillä käännökset eivät synny tyhjiössä, vaan ympäröivä maailma vaikuttaa sekä kääntäjien tekemiin valintoihin että siihen, millaisia tekstejä valitaan käännettäväksi.

2.3.1 Filosofisten tekstien suomentamisen alkuajat

1800-luvulla oli käynnissä suomen kirjakielen standardisointiprosessi. Kieltä pyrittiin normittamaan, ja yksi tapa kehittää kirjakieltä oli maailmankirjallisuuden suomentaminen. (Sevänen 2007: 12.) Esimerkiksi vuonna 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) tavoitteena oli edistää suomenkielistä kirjallisuutta tukemalla sekä alkujaan suomenkielistä kuin suomeksi käännettyäkin kirjallisuutta. Kirjallisuuden tuli olla sivistävää; tähän sisältyi eri alojen oppikirjoja ja muuta kirjallisuutta, joka tuki kansalaiskasvatusta ja pystyi lähentämään Suomea kohti eurooppalaisia ”sivistyskansoja”. (Sulkunen 2007: 127.) Vuonna 1850 Suomessa kuitenkin kiellettiin kaunokirjallisuuden julkaisu: suomeksi sai julkaista uskonnollisia hartauskirjoja ja ”taloudellisia tarkoituksellisia palvelevia” kirjoja. Sensuuriasetus oli voimassa vain vuosikymmenen: se kumottiin vuonna 1860. (Sevänen 2007: 12.)

Filosofisia tekstejä on suomennettu 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Filosofista tohtoriksi väitellyt tuomiorovasti J. W. Calamnius oli filosofisen kirjallisuuden suomentamisen uranuurtaja. Ensimmäiset suomen kielelle käännetyt filosofiset teokset olivat Calamniuksen suomennokset Aristoteleen *Runousopista* (1871) ja Platonin *Faidonista* (1882). Suomenkieliselle filosofialle ei ollut vielä 1800-luvulla laajaa kohdeyleisöä, ja näidenkin kahden suomennoksen välillä ehti kulua kokonainen vuosikymmen. (Aho 2013: 160–162.) August Ahlqvist kritisoi Calamniuksen *Runousoppi*-suomennoksen yhteydessä vuonna 1872 suomen kielen olevan vielä ”liian kehittymätön” *Runousopin* kaltaisen teoksen suomennoshankkeelle (Paloposki 2007: 120).

Runousopin ovat sittemmin suomentaneet myös Saarikoski (1967), Hohti (1997) ja Korhonen & Korhonen (2012). Calamniuksen versio on korkeatasoinen, mutta hänen piti keksiä paljon perusterminologiaa itse. Jotkin sanaehdotuksista voivat kuulostaa nykyaikana kömpelöiltä, toiset taas hyvinkin onnistuneilta. (Aho 2013: 161.) Kyseenalaisista termeistä Aho mainitsee *äkkimietteisen* (improvisoitu) ja *tuntemisvaihteen* (anagnorisiksen), sekä erinäisiä kieliopin sanaehdotuksia. Aho tuo esiin myös termin *mimesis*, jonka Calamnius käänsi *kuvailuksi*, ja joka on myöhemmin käännetty yleisesti *jäljittelyksi*. Näiden vaihtoehtojen paremmuutta voi pohtia: olisiko sittenkin ollut paras pysytellä Calamniuksen alkuperäisessä tulkinnassa termistä? (Aho 2013: 161.) Calamniuksen suomennos vaikuttaa huolellisemmin tehdyltä kuin Saarikosken

uudelleenkäännös: Saarikosken suomennos sisältää johdannon ja kolmisen sivua ”melko sattumanvaraisia selityksiä”, kun taas Calamniuksen suomennokseen on liitetty 16 sivun johdanto, varsin seikkaperäiset selitykset alaviitteiden muodossa, kreikkalaissaksalainen luettelo Aristoteleen käyttämistä termeistä, sekä vastaavanlainen ruotsi-suomi-luettelo. Calamnius on luonut merkittävän määrän suomenkielistä esteettistä sanastoa. Saarikoski mainitsee esipuheessaan, ettei ollut tutustunut Calamniuksen *Runousoppiin* ennen oman suomennoksensa tekemistä. (Kivistö ja Riikonen 2007: 30.)

Kiinnostus filosofiaa kohtaan alkoi kasvaa vuosisadan vaihteen lähestyessä, ja jonkinlaisia edellytyksiä suomenkieliselle filosofiselle kirjallisuudelle alkoi vähitellen syntyä. Vuonna 1897 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perustikin *Filosoofisen kirjaston*, jota ilmestyi noin kymmenen vuotta. Vuonna 1899 ilmestyi kokoelma Descartesin keskeisiä teoksia, ja Descartes olikin pitkään ainoa suomeksi saatavilla oleva uuden ajan klassikko. (Aho 2013: 161–162.) 1800-luvun lopulla SKS laati luettelon keskeisistä kirjallisista teoksista, jotka olisi tarpeellista kääntää suomen kielen edistämistä varten. Luettelo sisälsi esimerkiksi kreikan- ja latinankielistä kirjallisuutta sekä tunnettuja kaunokirjallisia teoksia muualta Euroopasta. SKS itse ei kustantanut moniakaan näistä teoksista, mutta laadittu luettelo oli hyödyllinen muillekin kustantajille. (Sulkunen 2007: 129.)

1900-luvun alussa julkaistiin suomeksi useita klassikkoteoksia: esimerkiksi Rousseauin *Émile eli kasvatuksesta* (Jalmari Hahl 1905), Nietzschein *Näin puhui Zarathustra* (Aarni Kouta ja Otto Manninen 1907), Kiergekaardin *Itsensä koettelemiseksi* (G. A. Heman 1907) ja Voltairen *Candide* (L. Onerva 1909). (Aho 2013: 162–163.) Kaarlo Koskimies suomensi vuonna 1905 Rudolf Euckenin teoksen *Die Lebensanschauungen der großen Denker: Eine Entwicklungsgeschichte des Lebensproblems der Menschheit von Platon bis zur Gegenwart* nimellä *Suurten ajattelijain elämäkatsomukset. Ihmiskunnan elämän probleemin kehityshistoria Platonista nykyaikaan asti*. Teoksen loppuun on liitetty 15-sivuinen suomi-saksa-sanasto. Monet sanaston sanoista ovat jääneet suomenkieliseen filosofiseen keskusteluun, mutta useat ovat myös täysin unohtuneet: esimerkiksi *elvyke* (Anregung), *elämiskuo*si (Lebensform), sekä *ymmärre* (Sinn). (Riikonen 2007a: 213.)

Ensimmäinen maailmansota keskeytti julkaisutoiminnan hetkellisesti, mutta jo vuonna 1918, pian Suomen itsenäistymisen jälkeen, ilmestyi jälleen filosofisia teoksia. (Aho 2013: 163.) On kuitenkin huomattava, että *uusia* filosofisia teoksia ei käännetty paljoa, vaan

ajankohtaiset teokset luettiin usein vieraskielisinä. Esimerkiksi ”nietzscheläisyys” oli suosituimmillaan Suomessa ennen kuin kirjailijan teoksia julkaistiin suomeksi. (mts. 162–163.) Myös esimerkiksi Foucault’n ja Barthesin teoksia luettiin suomessa jo ennen niiden suomentamista, ja Barthesin strukturalismi tunnettiin tiedeyhteisössä hyvin ennen kuin suomennoksia oli saatavilla (Taivalkoski-Shilov 2021: 4).

Filosofisten tekstien ensimmäisellä suomennoskaudella tärkeänä tavoitteena oli saada tuotua maailmalla tunnettuja filosofisia tekstejä, alan perusteoksia, suomenkielisen yleisön ulottuville. Filosofisen teorian yksityiskohdat ja oppikiistat saattoivat jäädä vähemmälle huomiolle, kun kansalle pyrittiin välittämään teoksia, jotka olivat vakiintuneet yleisessä mielipiteessä filosofian ”kulmakiviksi”. (Aho 2013: 165.) Lisäksi suomentajien tuli luoda alan terminologiaa, koska malleja suomenkieliselle tietokirjallisuudelle ei vielä ollut (Kalliokoski et al. 2018: 487).

2.3.2 Sodan jälkeinen ”harvojen klassikkojen” kausi

Kustannusala sai toisen maailmansodan poikkeusalojen aikana varsin vapaan aseman, mikä johti kirjakysynnän kasvuun. Suuret kustannustoimistot kuitenkin priorisoivat sota-aikana koulu- ja puolustuslaitoksen kirjar tarpeita esimerkiksi käännöskirjallisuuden edelle. Käännöskirjallisuuden julkaisemisesta ei luovuttu kokonaan, mutta esimerkiksi filosofisen kirjallisuuden suomentamisen sijaan keskityttiin laajalti muihin hankkeisiin. (Aho 2013: 165; Rekola 2007: 426.) Sodanjälkeisinä vuosina filosofisen kirjallisuuden näkyvyys ja painoarvo heikkenivät, eikä filosofia tuntunut kuuluvan yleissivistykseen yhtä laajasti kuin ennen (Aho 2013: 165).

1950-luvulla ilmestyi suomeksi esimerkiksi Marcus Aureliuksen *Itsetutkiskeluja* (Yrjö Raivio 1950) ja Platonin *Sokrateen puolustuspuhe* sekä *Kriton* (Päivö Oksala 1953). Hieman aiemmin oli julkaistu myös Augustinuksen *Tunnustukset* (Otto Lakka 1947), ja voikin nähdä, että sodan jälkeinen ”henkinen ilmasto” loi ainakin jonkinlaista kysyntää filosofisille teoksille. (Kivistö ja Riikonen 2007: 39.) Kiistojakin syntyi, 1960-luvulla erityisesti antiikin tekstien suomentamisen lähestymistapaan liittyen. Teksteistä saattoi ilmestyä useampiakin käännöksiä (ns. ”professorikäännökset” ja ”runoilijakäännökset”), sillä eri tahot pitivät eri painopisteitä tärkeinä: tulisiko filologiseen tarkkuuteen kiinnittää eniten huomiota? Entä tekstien ”hengen” säilyttämiseen? (Koskinen ja Paloposki 2015: 9.)

Erityisen tuottelias suomentaja 1900-luvulla oli J. A. Hollo. Merkittävä osa 1920-luvulta 1960-luvulle julkaistuista filosofisten tekstien suomennoksista oli Hollon kääntämiä (Ojanen ja Jantunen 2024: 127). Hollon aktiivisuus ja kiinnostuksen kohteet ovat vaikuttaneet sekä siihen, mitä suomennettiin, että siihen, suomalainen kohdeyleisö filosofian klassikoita tulkitsi (Ojanen ja Jantunen 2024: 126–128). Hollo suomensi esimerkiksi Goethen, Jamesin, Larssonin, Høffdingin, Bergsonin, Snellmanin ja Russellin teoksia. 1950-luvun lopulla Hollon suomentamana ilmestyi esimerkiksi Descartes'n *Teoksia ja kirjeitä*. Vuosina 1961–1969 Hollolta julkaistiin vielä neljä Nietzsche-suomennosta: *Zarathustra, Iloinen tiede, Hyvän ja pahan tuolla puolen* sekä *Moraalin alkuperästä*. (Kovala 2007: 588.) Ahon (2013: 166) mukaan Hollon *Teoksia ja kirjeitä* -suomennos on ”Holloa parhaimmillaan”, mutta myöntää samalla, että kaikkia filosofisia merkityksiä ei Hollo ole suomennoksessaan tavoittanut.

Jean-Paul Sartren esseet ”Eksistentialismikin on humanismia” (*L'existentialisme est un humanisme*, 1946) ja ”Juutalaiskysymys” (*Réflexions sur la question juive*, 1946) ilmestyivät suomeksi vuonna 1965 yhteisellä nimellä: *Esseitä I*. Kääntäjinä toimivat Aarne T.K. Laitinen ja Jouko Tyyri. Rauni Turkia arvosteli teoksen *Suomalainen suomi* -lehden numerossa 1/1966 valitellen ”suomen kielen taipumattomuutta filosofiseen käyttöön”. Lehden seuraavassa numerossa (2/1966) filosofian tutkija Urpo Harva käsitteli teoksesta löytämiään käännösvirheitä. Harvan mukaan käsitteen *mauvaise foi* (*huono usko*, eng. *bad faith*) suomentaminen *kaksinaamaisuudeksi* tai *vääryydeksi* on harhaanjohtavaa. Lisäksi tutkija toi esille, että tietyissä kohdissa Sartren alkuperäinen ajatus on kääntynyt täysin päinvastaiseksi. (Riikonen 2007b: 441.)

2.3.3 Nykyaika

Filosofisen kirjallisuuden suomentaminen lisääntyi 1970-luvun mittaan, ja 1980-luvulle tultaessa yleisön kiinnostus filosofiaa kohtaan kasvoi edelleen (Aho 2013: 168; Ojanen ja Jantunen 2014: 127). Samalla suuret kustantamot vähensivät filosofian suomentamista, koska ala ei vaikuttanut kannattavalta julkaisukohteelta. Uudet julkaisijat valtasivat alaa: Suomessa aktiivisia vaikuttajia ovat olleet esimerkiksi Gaudeamus ja Vastapaino. (Aho 2013: 168.)

Huomio kohdistui 1980-luvulla ennen kaikkea Ranskaan. Ranskalainen nykyfilosofia onkin ollut suomeksi runsaasti esillä. (Aho 2013: 168–169.) Vuonna 1980 julkaistiin myös

Sunin lyhennetty suomennos, *Toinen sukupuoli*. Ennen *Toisen sukupuolen* julkaisua Suni oli Finna-hakupalvelun mukaan suomentanut ainakin seuraavat teokset: Francine du Plessix Grayn *Lovers and Tyrants*, Georges Simenonin *L'homme de Londres*, Robert Sabatierin *Les enfants de l'été* ja Emile Ajarin *La vie devant soi*. Suni oli kuitenkin vielä suomentajan uransa alkuvaiheessa, eivätkä nämä aiemmat suomennokset ole teoksia, jotka voisi kategorisoida filosofiaksi. Hän vaikuttaa siis olleen itselleen uuden aiheen äärellä.

1970- ja 80-luvuilla laitettiin alulle merkittäviä antiikin kirjallisuuden käännöshankkeita: Platonin ja Aristoteleen teosten suomennokset. Platonin *Teosten* sarjan ensimmäinen osa ilmestyi 1977, viimeinen 1990. Useita Platonin teoksia oli toki suomennettu jo aiemmin. *Teosten* suomennoshankkeeseen osallistui runsaasti edustajia eri tieteenaloilta, ja tyylillisenä tavoitteena projektissa oli ”objektiivisuus, filologinen tarkkuus ja pyrkimys välttää filosofisesti kiistanalaisia tulkintoja”. Myös Aristoteleen teosten suomennokset julkaistiin usean kääntäjän voimin. Julkaisujen sarja alkoi filosofisilla teoksilla, joiden ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 1989. (Kivistö ja Riikonen 2007: 48–49.)

Filosofian klassikoita on suomennettu jatkuvasti enemmän, ja 1990-luvun lopulta lähtien myös keskustelu filosofisten tekstien suomennoksista ja suomennostajien terminologisista ratkaisuksista on vilkastunut (Riikonen 2007b: 442). Martti Anhavan uudelleenkäänös Blaise Bascalin *Mietteitä*-teoksesta julkaistiin vuonna 1996 (Alkuperäinen suomennos: L. F. Rosendahl 1952) (*Blaise Pascalin Monipuolinen Perintö*, n.d.). Anhava suomensi ranskan *pyrrhonien*-termin *epäilijäksi*. Kuisma Korhonen kritisoi tätä päätöstä, ja kriitikko ja suomentaja käsitteivät asiaa *Nuori Voima* -lehdessä vuosina 1996 ja 1997. Korhosen mukaan Pascal pyrki pyrrhonisti-termillä tiettyyn filosofiseen traditioon, eikä *epäilijä* ole terminä tarpeeksi eksakti. (Riikonen 2007b: 442.)

Augustinuksen *Jumalan valtio* julkaistiin Heikki Koskenniemen suomentamana vuonna 2003. Vesa Oittinen arvioi suomennoksen niin & näin -lehdessä. Oittinen piti työtä sujuvana ja kiinnitti huomiota esimerkiksi pitkien lauseiden pilkkomiseen ja kreikkalaisten nimien kirjoittamiseen niiden suomenkielisen kääntämisen mukaan. Toivo J. Holopainen kirjoitti saman lehden seuraavassa numerossa suomennoksesta löytämiinsä käännösvirheisiin, jotka liittyivät esimerkiksi merkityksen muuttumiseen ja filosofiseen epäselvyyteen. (Kivistö ja Riikonen 2007: 49.) 2000-luvulla julkaistiin myös esimerkiksi

Boethiuksen *Filosofian lohdutus* (Juhani Sarsila 2001), Marcus Aureliuksen *Itselleni* (Marke Ahonen 2004) (mts. 49) sekä *Le Deuxième Sexe* täyspitkä suomennos.

Suurena huolenaiheena alkaa 2000-luvulle tultaessa olla englannin priorisointi tieteellisen tutkimuksen kielenä. Englanti on useilla aloilla vakiintunut tieteellisen tutkimuksen kieleksi, ja suomen kieli on vaarassa jäädä tutkimusta selkeyttävän ja yleistajuistavan kirjallisuuden kieleksi. (Kalliokoski et al. 2018: 477–478.) Samalla akateemista kirjallisuutta on 2000-luvullakin suomennettu runsaasti, joten suomenkieliselle tiedekirjallisuudelle vaikuttaa olevan kysyntää (mts. 483).

Filosofiasuomennosten ”uuden aallon” edustajista voi löytää monenlaisia ongelmia. Erityisesti pienkustantajien julkaisemia suomennoksia tekevät joskus harrastajat, joilla ei ole aiempaa kääntämiskokemusta. Joskus kääntäjä ei tunne filosofisten viittausten täyttä sisältöä, ja suomennoksesta tulee epäselvä tai harhaanjohtava. On myös tilanteita, joissa suomentaja on kiinnostunut tietystä filosofisesta suuntauksesta, mutta ei omaa ammattikäntäjän tietotaitoa, vaan yrittää tehdä ”sanasanaisen” suomennoksen. (Aho 2013: 174.)

Filosofian suomentaminen on laajasti keskittynyt antiikin tekstien suomentamiseen, mutta muitakin filosofisia ajattelijoita on laajalti suomennettu. Filosofiset teoriat ovat usein olleet tunnettuja suomalaisten tutkijoiden keskuudessa jo ennen teosten suomentamista, joko alkuperäiskielisten tai vieraalle kielelle käännettyjen teosten kautta. Feministisen filosofian suomentamisella ei kuitenkaan 1980-luvulla, tai vielä nykypäivänäkään, ole ollut vahvaa traditiota tai tiettyjä toimintatapoja, joita kääntäjien tulisi seurata. Filosofian suomentamisen yli 150-vuotista historiaa ovat värittäneet erilaiset terminologiset kömmähdykset ja väärinymmärrykset, joilta tuskin voi nykypäivänäkään välttyä.

3 Aineisto ja metodi

Tutkielmassani analysoin Simone de Beauvoirin esseeteoksen *Le Deuxième Sexe* suomennoksia teoksista kerättyjen esimerkkien avulla. Tässä luvussa esittelen lyhyesti kirjailijan, alkuperäisteoksen, sekä *Toisen sukupuolen* suomennoshistorian. Lisäksi esittelen tutkimusmenetelmän, eli kerron tutkimusaineiston keräämisestä, luokittelusta ja analysoinnista. Lopuksi esittelen tarkemmin analyysin kohteena olevat käsitteet.

3.1 Aineiston esittely

3.1.1 Kirjailija ja alkuperäisteos

Simone de Beauvoir oli ranskalainen kirjailija ja filosofi. Beauvoirin kirjallinen tuotanto on monipuolista: siihen kuuluu esimerkiksi kirjeitä, omaelämäkerrallisia teoksia, poliittisia ja filosofisia esseitä, romaaneja, novelleja sekä yksi näytelmä, *Les Bouches inutiles*. (Kirkpatrick 2019: 1; Fichera 1986). *Le Deuxième Sexe* (suom. *Toinen sukupuoli*) on Beauvoirin tunnetuin teos, mutta kirjailijan tuotannosta tunnetaan suomeksi myös esimerkiksi *Mandariinit 1–2* (*Les Mandarins*, 1954, suom. Mirja Bolgár 1982–1983) ja *Perhetytön muistelmat* (*Mémoires d'une jeune fille rangée*, 1958, suom. Annikki Suni 1987).

Simone de Beauvoirista puhutaan usein suhteessa häntä ympäröineisiin miesfilosofeihin, erityisesti Jean-Paul Sartreen, jonka kanssa Beauvoir oli pitkään suhteessa (Kirkpatrick 2019: 13–14). Beauvoirin töiden filosofisen puolen analyysiä on vuosien mittaan laiminlyöty, mikä saattaa johtua sekä puutteellisista käännöksistä että vähättelevästä suhtautumisesta naisten kirjoittamiin teoksiin. Lisäksi Beauvoirin ja Sartreen suhteessa Sartre on usein nähty filosofina, ja Beauvoir asetettu kirjailijan rooliin. Näistä syistä on tärkeää analysoida Beauvoirin töitä myös filosofisesta näkökulmasta. (Heinämaa 2003: 1–2; Vintges 1996: 2.)

Le Deuxième Sexe on Beauvoirin tunnetuin teos. 1072-sivuinen esseeteos on jaettu kahteen osaan: *Les Faits et les Mythes* (*Tosiasiat ja myytit*) ja *L'expérience Vécue* (*Eletty kokemus*). Beauvoir käsittelee teoksessaan naisen toiseutta. Beauvoirin mukaan nainen on läpi historian ollut alistettu ja orjuutettu, ja mies on tehnyt hänestä itsensä jatkeen, *Toisen*. (Vintges 1996: 25.) *Le Deuxième Sexen* vastaanottoa voisi kuvailla ristiriitaiseksi. Teoksen ensimmäinen osa oli myyntimenestys, ja Beauvoir sai kiitosta naisen aseman

analyysistään. Toisen osan tulkinnat seksuaalisuudesta, erotiikasta ja naisen erilaisista rooleista olivat kuitenkin liikaa suurelle yleisölle. Vatikaani jopa julisti teoksen kielletyksi. (Heinämaa 2009: 22.) Beauvoir on saanut kritiikkiä myös feministeiltä, joiden mukaan *Le Deuxième Sexe* kertoo naisista *miehisestä* näkökulmasta (Heinämaa 2000: 152; Vintges 1996: 21).

Filosofisista suuntauksista Beauvoirin voisi sanoa edustavan erityisesti eksistentialismia ja fenomenologiaa. *Le Deuxième Sexe* Beauvoirin filosofialle keskeisiä aiheita ovat esimerkiksi minän ja toisen sekä transsendenssin ja immanenssin välinen erottelu (Heinämaa 2009: 19). Esittelen tarkemmin tässä tutkielmassa analysoitavat filosofiset käsitteet Beauvoir-tutkimuksen kontekstissa menetelmäosion alaluvussa 3.2.3 *Tutkittavien käsitteiden esittely*. Tarpeen mukaan turvaudun Tieteen termipankin määritelmiin. Jos kyseessä olisi väitöskirjatutkimus, olisi asianmukaista syventyä tarkemmin käsitteiden merkityksen tarkastelemiseen Beauvoirin eksistentialismin ja sitä käsittelevän tutkimuksen kontekstissa.

3.1.2 Suomentajat ja suomennokset

Le Deuxième Sexe julkaistiin suomeksi ensimmäisen kerran vuonna 1980 nimellä *Toinen sukupuoli*. Annikki Sunin kääntämä ja Kirjayhtymän julkaisema 420-sivuinen suomennos on lyhennetty versio alkuperäisestä, yli 1000-sivuisesta esseestä. Teoksessa mainitaan, että Suni on sen ”lyhentäen suomentanut”, mutta teoksesta poistetuista osioista ei ole mitään tarkempaa mainintaa tai selitystä. *Le Deuxième Sexe*n kääntäminen lyhennettynä oli aluksi yleistä: useat teoksesta eri kielille julkaistut ensikäännökset olivat lyhennelmiä, jotka saattoivat lähes kokonaan sivuuttaa teoksen teoreettiset osuudet (Heinämaa 2009: 23). On epäselvää, kuka on Sunin suomennoksen kohdalla valinnut, mitkä osat suomennoksessa julkaistaisiin: kääntäjä vai kustantaja? Vai onko teokseen otettu mallia toisesta käännöksestä? Sunin suomennoksen rakenne poikkeaa jonkin verran ainakin H.M. Parshleyn vuoden 1953 englanninnoksesta, joten ainakaan suomennoksen makrorakenteeseen ei ilmeisesti ole otettu siitä mallia.

Suomennoksen julkaisemista lyhennettynä on arvosteltu paljon. Sara Heinämaa (1996: 9) kutsuu Sunin käännöstä ”harhaanjohtavaksi”, sillä siitä on poistettu useita filosofian kannalta merkittäviä osuuksia, ja koska Suni on korvannut ”Beauvoirin käyttämät fenomenologiset käsitteet arkikielen ja yhteiskuntatieteiden käsitteillä”. Arvostelua on

herättänyt siis pituuden lisäksi suomennoksen kieli. Suomennosta kommentoitiin myös lehtiartikkeleissa. Itsekin Beauvoirin teoksia suomentanut Mirja Bolgár kommentoi *Uudessa Suomessa* ilmestyneessä arvostelussaan esimerkiksi prostituoituja ja lesboja käsittelevien osuuksien poistoa. Bolgárin mukaan tehdyt lyhennykset ja niiden syyt olisi ollut tärkeää kommunikoida lukijoille. (Bolgár 1981, lainattu Nääppä 2019: 16–18.) Myös Katariina Eskola (1981) kritisoi *Helsingin Sanomissa* julkaistussa kirja-arviossaan useiden tärkeiden kappaleiden poistoa suomennoksesta. Eskola kommentoi myös, että ”kirjan kustantajan, suomentajan tai jonkun muun asiaa tuntevan” olisi pitänyt selventää lukijoille alkuperäisen tekstin ja lyhennetyin teoksen ”suhdetta”. Teokseen olisi siis ollut tärkeää lisätä esimerkiksi esipuhe tai suomentajan kommentti. Eskolan mukaan Suni on lisäksi täydentänyt teoksen viiteluettelo ”ajankohtaistuksin”, mutta teoksessa ei kerrota syitä tällekkään.

Le Deuxième Sexe täydellinen, ”kannesta kanteen” tehty suomennos julkaistiin noin 30 vuotta edeltäjänsä jälkeen Tammen kustantamana. Suomentajina toimivat Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Täyspitkä suomennos julkaistiin alkuperäisteoksen tavoin kahdessa osassa: *Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit* julkaistiin vuonna 2009 ja *Toinen sukupuoli II: Eletty kokemus* vuonna 2011. Koska osat muodostavat yhden kokonaisuuden, viitataan tässä tutkielmassa näihin julkaisuihin yhtenä käännökseenä.

Tosiasiat ja myytit (2009) alkaa tutkija Sara Heinämaan kirjoittamalla johdannolla, jota seuraa ”Suomentajien saatesanat”. Tässä osiossa Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski kertovat teoksen suomennosprosessista: he erittelevät muutamia haasteita tuottaneita termejä ja selventävät lukijalle, miksi ovat päätyneet tekemään tietynlaisia käännösratkaisuja. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken mukaan käännösprosessiin toivat haastavuutta esimerkiksi Beauvoirin argumenttien monitieteisyys ja runsaat lainaukset (Koskinen et al. 2009: 29).

Antti Nylén (2012) kehuu *Helsingin Sanomien* artikkelissaan Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennosta: ”Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski ovat tehneet suurenmoista työtä. Suomalaisilla on nyt yhtä hyvä *Toinen sukupuoli* kuin ranskalaisilla.” Nylén kiittelee esimerkiksi suomennoksen akateemisuutta ja tyyliä sekä filosofisten käsitteiden esittelyä. Nylénin mukaan Sunin vuoden 1980 suomennos on kaunokirjallisempi kuin 2000-luvun uudelleenkäänös. (Nylén 2012.)

Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski kertovat ”Suomentajien saatesanoissa” myös suomennosprojektin tavoitteista: ”*ideana on ollut tehdä käännös, joka tavoittaa teoksen filosofisen vireen mahdollisimman tarkkaan kuitenkin hukkaamatta Beauvoirille teksteille [sic] tyypillistä kiihkeää ilmaisuvoimaa.*” (Koskinen et al. 2009: 29). Teoksen filosofian välittyminen lukijalle on siis ollut avainroolissa teosta uudelleensuomennettaessa. Tähän Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat selvästi pyrkineet esimerkiksi alaviitteiden runsaalla käytöllä: niitä on ensimmäisessä osassa 525 ja toisessa 450. Konsultoimissani *Le Deuxième Sexe* painoksissa viitteitä on yhteensä 471. On siis mahdollista, että uudelleenkäännökseen on lisätty yli 500 alaviitettä suomentajien toimesta.

Alkuperäistekstin seuraaminen ”mahdollisimman tarkkaan” vaikuttaa olleen yleinen strategia *Le Deuxième Sexe* uudelleenkäännöksissä. Vuonna 2009 julkaistun englanninkielisen uudelleenkäännöksen tekijät seurasivat samaa strategiaa. Heidän tavoitteenaan oli pysyä mahdollisimman uskollisina alkuperäistekstille: ”*our goal in this translation has been to conform to the same ideal in English: to say what Simone de Beauvoir said as close to the way she said it, in a text both readable and challenging*”. (Borde ja Malovany-Chevallier 2010: 19.) Nämä kommentit vahvistavat hypoteesia siitä, että uudelleenkäännöksen voisi uskoa olevan vieraannuttavampi kuin alkuperäisen suomennoksen: mikäli suomentajat ovat tosiaan seuranneet alkuperäistekstin tyyliä ja ilmaisutapaa, pitäisi uudelleenkäännöksen olla vieraannuttava.

3.2 Menetelmä

3.2.1 Suomennosten vertailu

Keskityn tutkielmassani analysoimaan filosofisten käsitteiden suomentamista *Toisen sukupuolen* kahdessa suomenkielisessä versiossa, ja tutkimusmetodini on vertaileva tekstianalyysi. Käännöstieteessä menetelmää kutsutaan myös käännösvertailuksi (Kuusi ja Taivalkoski-Shilov 2024: 170). Jouduin sulkemaan analyysin ulkopuolelle kaikki *Toisen sukupuolen* osiot, jotka julkaistiin suomennettuina vasta vuosien 2009 ja 2011 käännöksissä. Valitsin aineistooni siis esimerkkejä osioista, jotka löytyvät jo vuoden 1980 lyhennyksestä suomennoksesta. Rajaus johtuu tutkimuksen vertailevasta luonteesta: saman tekstin kahta suomennosversiota vertailemalla saan selville, miten *Toisen sukupuolen*

suomentajien eri aikakausina käyttämät käänösstrategiat eroavat toisistaan kotouttamisen ja vieraannuttamisen näkökulmasta. Samalla pystyn analysoimaan, toteutuuko uudelleenkäännöshypoteesi valitsemassani aineistossa, ja millä perusteilla. Aineiston esimerkit valitsin ensin Sunin *Toisen sukupuolen* alusta, keskeltä ja lopusta noin 15 sivun alueelta (yhteensä 45 sivua). Etsin sitten vastaavat esimerkit Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksesta ja alkuperäistekstistä. Esimerkkejä on kolmesta eri osiosta, jotta aineistossa ei olisi edustettuna vain yksi osa teoksesta.

Analyysissä on tärkeää huomioida tutkimuksen historiallinen puoli: vaikka käännösten välillä onkin vain muutama vuosikymmen, on esimerkiksi feministinen tutkimus, käännöstutkimus ja naisten asema yhteiskunnassa muuttunut huomattavasti tänä aikana. Lisäksi uudelleenkäännöksiä tutkittaessa on versioiden erojen selvittämiseksi perehdyttävä käännösten ajankohdan kielikäsitteisiin ja normeihin (Koskinen ja Paloposki 2015: 11). Tutkija tarkkailee käännöksiä aina nykyhetkestä käsin, mutta hänen olisi pyrittävä välttämään presentismia eli ajattelutapaa, jonka mukaan nykyaikaisemmat kääntäjät pystyvät tavoittamaan alkutekstin merkityksen paremmin kuin aiempien sukupolvien kääntäjät, joiden tiedot ovat saattaneet olla puutteellisia (Koskinen ja Paloposki 2015: 220). Uudelleenkääntämisen tutkimisen haasteena on myös se, että uudelleenkäännöshypoteesin testaamiseen ei ole yhteistä metodiikkaa (Koskinen ja Paloposki 2015: 18).

Käänösstrategioiden luokitteluun on olemassa lukemattomia eri malleja. Tunnettuja, useissa maisterintutkielmissa hyödynnettyjä luokitteluja ovat esimerkiksi Chestermanin (1997: 92–112) luokittelu syntaktisiin, semanttisiin ja pragmaattisiin strategioihin sekä näiden alakategorioihin, Catfordin (1965: 73–82) käänössiirtymät eli *translation shifts* ja Leppihalmeen (2007) käänösstrategiat. Tässä tutkielmassa käytän kotouttamis- ja vieraannuttamiskeinojen arvioinnissa apunani Koskisen (2008: 123) yksinkertaistettua käänössiirtymien jaottelua, johon sisältyvät lisäykset (*additions*), poistot (*omissions*), paikan vaihdot (*change of location within the text*), semanttiset muutokset (*lexical changes [semantic/prosody/tenor]*) ja rakenteelliset muutokset (*grammatical/structural changes*). Jos edellä mainittuja siirtymiä ei mielestäni ole tapahtunut, puhun suorasta käännöksestä. Luokittelu on yksinkertaisempi kuin Chestermanin ja Catfordin mallit, ja soveltuu paremmin tässä maisterintutkielmassa käytettäväksi. Luokittelua on soveltanut myös esimerkiksi Minnamari Sinisalo (2024: 30) maisterintutkielmassaan ”Rytmi kantaa

tunnetta. Rytmin affektiivisuus ja sen kääntyminen Imre Kertészin romaanissa Kaddish syntymättömälle lapselle”.

3.2.2 Voiko kotouttamisen ja vieraannuttamisen astetta mitata?

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen ovat termejä, joihin sisältyy valtavasti monitulkintaisuutta. On vaikeaa arvioida, miten kotouttavien ja vieraannuttavien käännösratkaisujen käyttöä tulisi ”mitata” tai arvioida. *Mitä* mitataan ja *miten*, kun käännöksen kotouttavuutta tai vieraannuttavuutta analysoidaan? Käännöksillä voi esimerkiksi olla erilainen skopos eli tarkoitus. Tekstin kuviteltu kohdeyleisö, se, kenen luettavaksi käännös on tarkoitettu, voi vaikuttaa siihen, millaiseksi käännös muodostuu. Beauvoirin *Le Deuxième Sexe* tapauksessa yksi käännös voi olla erittäin filosofinen, ja toinen yleiskielisempi, laajemmalle yleisölle tarkoitettu käännös. Ei oikeastaan ole mielekästä pyrkiä mittaamaan tarkkaa kotouttamisen tai vieraannuttamisen astetta, vaan järkevämpää saattaisi olla kahden tai useamman käännöksen kotouttamis- ja vieraannuttamiskeinojen vertailu toisiinsa. (Kudashev 2017: 64–68.) Kudashev (2017: 68) kyseenalaistaa myös kotouttamisen ja vieraannuttamisen asteikolla neutraalin, ei kotouttavan eikä vieraannuttavan, käännöksen olemassaolon.

Vastakkaista ajatusmallia edustaa Piet Van Poucke. Artikkelissaan ”Measuring foreignization in literary translation: an attempt to operationalize the concept of foreignization”, Van Poucke (2012: 6) esittelee mahdollisen kvantitatiivisen metodin vieraannuttamisen mittaamiseen kirjallisuuden käännöksissä. Van Poucken mallissa käännössiirtymät asettuvat asteikolle kotouttamisen tai vieraannuttamisen vahvuuden mukaan: *Strong Foreignization (F)*, *Moderate Foreignization (f)*, *Moderate Domestication (d)* ja *Strong Domestication (D)*. Van Poucke (2012: 10–11) sisällyttää malliinsa myös neutraalin käännöksen (*Neutral Translation*), vaikka kotouttamisen ja vieraannuttamisen näkökulmasta ”neutraalin” käännöksen olemassaolo onkin vielä epävarmaa.

Kotouttamisen ja vieraannuttamisen asteen arvioinnille olisi siis olemassa jonkinlaisia edellytyksiä. Tässä tutkielmassa tarkoitukseni ei kuitenkaan ole mitata kotouttamisen tai vieraannuttamisen ”tarkkaa” astetta tai määritellä, mihin *Le Deuxième Sexe* suomennokset asettuisivat skaalalla vahvasti kotouttavasta käännöksestä vahvasti vieraannuttavaan käännökseen. Analysoin käännöksiä yleisemmällä tasolla arvioiden,

millaisia muutoksia niissä on tapahtunut alkuperäistekstiin nähden, ja miten nämä muutokset eroavat toisistaan kahdessa suomennoksessa, joiden välillä on noin kolme vuosikymmentä.

3.2.3 Tutkittavien käsitteiden esittely

Käsittelen analyysikappaleessa filosofisia käsitteitä ja niiden suomennoksia. Analyysin kohteeksi valikoitui termejä, joita Beauvoir käyttää toistuvasti teoksessaan. Näiden käsitteiden suomennoksia tarkastelemalla voin osoittaa, että eri käännösratkaisut vaikuttavat merkittävästi sekä suomennoksen ymmärrettävyyteen että suomenkielisen filosofisen tekstin tarkkuuteen. Alla esittelen lyhyesti analyysin kohteet.

Toinen ja toiseus: *l'Autre et l'altérité*

Beauvoir käsittelee *Toisessa sukupuoleessa* paljon naisen *toiseutta*: nainen määritellään aina suhteessa mieheen, kuin hän ei olisi itsenäinen olento. *Toista sukupuolta* analysoidessani kirjoitan termin *Toinen* kursivoituna ja isolla alkukirjaimella, koska se esiintyy alkuperäistekstissä useimmiten tässä kirjoitusasussa. Välillä kursivointia ei ole, mutta lähes aina Beauvoirin puhuessa naisesta *Toisena*, on termi kirjoitettu isolla alkukirjaimella. Beauvoir sovelsi toiseuden käsitettä naisen asemaan, mutta *toiseuden* filosofisen käsitteen voisi nähdä juontavan juurensa Platoniin, jonka mukaan *toinen* (*the other*) on tärkeä, koska se osallistuu dialogiin *itsen* (*the self*) kanssa (Doubková et al. 2024: 1415).

Filosofit ovat käsitelleet toiseutta erilaisista näkökulmista: toiseuden voi nähdä sijaitsevan yksilön ulkopuolella, toisen henkilön ulkopuoleisuudessa (Levinas). Toiseuden voi myös ymmärtää sisäisenä ilmiönä, joka on suorassa yhteydessä tietoisuuteen ja identiteettiin (Hegel). Osa filosofiista on käsitellyt sekä sisiäistä että ulkoista toiseutta (Sartre). (Doubková et al. 2024: 1415–1416.) Hegelin mukaan ihmiset vakiinnuttavat oman persoonansa ja identiteettinsä määrittelemällä itsensä suhteillaan toisiin sekä toisilta saamaansa huomioon. Yksilö kokee itsensä, ja toinen kokee itsensä. Tätä *toiseuttamisen* prosessia käsittelee myös Beauvoir. (mts. 1416).

Kohtalo: *le destin*

Determinismi on näkemys, jonka mukaan *vapaa tahto* on käsitteenä ongelmallinen, koska tapahtumien kulku ja ilmiöiden, esimerkiksi luonnonlakien, syyt ovat ennalta määrättyjä

(TTP, s.v. *Filosofia:determinismi*). On siis jonkinlainen ennalta määrätty ”kohtalo”, joka ohjaa kaikkea. Beauvoir toteaa *Toisessa sukupuolella*: ”Nainen ei ole minkään mystisen kohtalon uhri. Hänen erityispiirteensä ovat tärkeitä sen mukaan millainen merkitys niille annetaan.” (Beauvoir 1980: 404, suom. Annikki Suni.) Mahdollisesti Beauvoirin tunnetuin ajatus *Toisessa sukupuolella* on, että naiseksi ei synnytä, vaan tullaan. Naisen sukupuoli tai biologia ei siis määritä hänen elämänkohtaloaan. *Kohtalon* filosofista merkitystä voi olla suomentaessa haastavaa tuoda tekstiin, koska kyseessä on termi, jota käytetään yleiskielessäkin yleisesti. Filosofinen merkitys termiin luodaankin mahdollisesti sen perusteella, missä kontekstissa termi esiintyy.

Subjekti ja objekti: *le sujet et l’objet*

Filosofiassa *subjekti* ja *objekti* kuvaavat ”ajattelevan, toimivan minän” (TTP, s.v. *Filosofia:subjekti*) ja toiminnan kohteen välistä erotusta. Beauvoirin tekstissä *subjekti-objekti*-luokittelun voisi nähdä jatkavan tai toistavan *itse-Toinen*-jakoa. Beauvoir itse toteaa: ”Mies on Subjekti, mies on Absoluutti: nainen on Toinen” (Beauvoir 2009a: 43, suom. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski). Yleiskielessä termien *subjekti* ja *objekti* tunnetuimmat merkitykset lienevät kieliopilliset: ne ovat verbiä täydentäviä lauseenjäseniä. Koska näitä termejä käytetään hyvin erilaisissa konteksteissa, myös niiden kääntäminen niin, että tekstin filosofinen vire säilyy, voi olla hyvin haastavaa.

Olemassaolo: *l’existence*

Olemassaolon kysymykset ovat luonnollisestikin olennaisia eksistentiaalistista filosofiaa edustavalle teokselle. Olemassaolosta voi puhua monin eri tavoin. Olen sisällyttänyt kategoriaan erilaisia lainauksia, joissa käsitellään *olemista* ja *olemassaoloa*. Sartre eritteli teoksessaan *L’Être et le Néant* (eng. *Being and Nothingness*, vapaasti suomennettuna *Oleminen ja olemattomuus*) kaksi olemassaolon ulottuvuutta: *être en-soi* (eng. *being-in-itself*, vapaa suomennos *itsessään oleminen*) ja *être pour-soi* (eng. *being-for-itself*, vapaa suomennos *itselleen oleminen*). Ensimmäinen merkitsee materiaalistien objektien olemassaoloa, jälkimmäinen tietoisuuden olemassaoloa. (Vintges 1996: 22–23.) Myös Hegel (käsittelee näitä olemassaolon käsitteitä jo vuonna 1807 teoksessaan *The Phenomenology of Spirit* (*Phänomenologie des Geistes*, 1807/2018). *L’Être et le Néant*-teosta ei tietääkseni ole vielä julkaistu suomeksi, joten siitä ei löytynyt suoraa vertailukohtaa. Sara Heinämaa on ruumiin ja sukupuolen fenomenologiaa käsittelevässä

teoksessaan suomentanut termit *olevaan-itsessään* ja *olevaan-itselleen* (Heinämaa 2000: 124).

Transsendenssi: *la transcendence*

Transsendenssin ja immanenssin käsitepari on keskeinen *Toisessa sukupuoleessa*, ja se on olennainen osa Simone de Beauvoirin eksistentiaalistista ajattelua. Heinämaan 2009: 10) mukaan transsendenssi merkitsee ”tietoisuuden ulospäin suuntautuvaa liikettä” – siis suuntautumista itsen ulkopuolelle, maailmaan, toisiin ja tulevaisuuteen. Tieteen termipankin mukaan transsendenssi viittaa filosofiassa todellisuuteen, joka ylittää ihmisen aistikokemuksen (TTP, s.v. *Filosofia:transsendenssi*). Transsendenssi merkitsee siis jonkinlaista kokemusta, olemisen tapaa, todellisuutta tai liikettä, joka ei rajaudu välittömään, aistittavaan todellisuuteen, vaan ylittää sen. Transsendenssin vastakäsite on *immanenssi*, joka ei ylitä tajuntaa tai aistikokemusta, vaan pysyy tietoisuuden sisällä ja sulkeutuu välittömään kokemukseen tässä ja nyt.

Beauvoirin filosofiassa transsendenssi liittyy erityisesti vapauteen, toimintaan ja subjektin kykyyn ylittää itsensä tullakseen omaksi itsekseen suhteessa muihin ja maailmaan. Tässä tutkielmassa tarkastelen ensisijaisesti sitä, miten *transcendence* on suomennettu eri käännöksissä, millaisia kielellisiä ratkaisuja transsendenssin ilmaisemiseksi on valittu, ja miten nämä ratkaisut vaikuttavat käsitteen ymmärrettävyyteen ja Beauvoirin ajattelun tulkintaan. Immanenssin käsitettä käsittelen vain siltä osin kuin se liittyy transsendenssin käännösratkaisuihin.

4 Analyysi

Analyysikappaleessa käsittelen aineistosta löytämiäni filosofisia käsitteitä yksi kerrallaan ja teen huomioita Sunin, Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännöksistä. Analysoin käännöksiä myös vertaamalla niitä Beauvoirin alkuperäistekstiin, koska tällä tavalla näen, ovatko suomentajat muuttaneet esimerkiksi alkuperäisiä termejä tai lauserakenteita huomattavasti suomennosprosessissa. Esimerkit on numeroitu, ja viitataan saman tekstin eri versioihin kirjaimilla a (Beauvoirin alkuperäinen teksti), b (Sunin käännös) ja c (Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännös). Saman tekstin eri versiot esitellään siis teosten julkaisujärjestyksessä. Olen lisäksi lihavoanut käsittelemäni kohdat, jotta analyysiä on helpompi seurata. Analyysiosion päättää lyhyt tiivistelmä kappaleen 4.1 alaluvuissa tehdyistä huomioista. Taulukkomuotoinen, tiivistetty versio aineiston termeistä (liite 1) on luettavissa tutkielman sivulla 60.

4.1 Analyysi termeittäin

4.1.1 *Toinen* ja toiseus

Termille *l'Autre* on olemassa selkeä suomenkielinen vastine, *Toinen*. Monet termin suomennoksista ovatkin suoria käännöksiä näiden välillä, mutta termin kirjoitusasuissa on kuitenkin huomattavissa lieviä eroavaisuuksia.

Esimerkki 1

1 a. [...] elle est **l'Autre**.

1 b. [...] nainen on **toinen**.

1 c. [...] nainen on **Toinen**.

Suni on suomennoksessaan (1 b) päätenyt kirjoittamaan termin pienellä alkukirjaimella, vaikka alkutekstissä käytetään isoa alkukirjainta. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski (1 c) ovat säilyttäneet alkuperäistekstin kirjoitusasun ja onnistuneet suomennoksessaan säilyttämään tekstin filosofisen vireen ilman, että luettavuus kärsii.

Termin *Toinen* käyttö Sunin suomennoksessa on epäjohdonmukaista: välillä hän kirjoittaa termin pienellä alkukirjaimella, välillä taas isolla. Jos *Toinen* on kirjoitettu pienellä alkukirjaimella, ei lukija välttämättä ymmärrä kyseessä olevan teokselle hyvin tärkeä filosofinen termi. Jos filosofisen termin kirjoitusasu muotoilussa ei ole johdonmukainen, voi lukukokemus ja filosofisen merkityksen ymmärtäminen kärsiä. Sunin suomennoksesta katoaa osa filosofisesta rekisteristä, sillä *toinen* pienellä alkukirjaimella kirjoitettuna on yleiskielisempi ilmaus kuin *Toinen*.

Kummassakin suomennoksessa on myös päädytty korvaavaan persoonapronomini *elle* substantiivilla *nainen*. Elle-pronominilla viitataan ranskassa sekä naispuolisiin henkilöihin että feminiinisukuisiin sanoihin. Uskoisin tämän kieliopillisen muutoksen johtuvan suomen kielen kolmannen persoonan pronominin *hän* sukupuolineutraaliudesta. Neutraali hän-pronominin ei soveltuisi kontekstiin, jossa tarkoituksena on korostaa naisen toiseutta.

Myös esimerkissä 2 Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat suomentaneet tekstin vieraannuttavammalla tavalla kuin Suni. He ovat suomentaneet termit *Même* ja *Autre* mahdollisimman suoraan, noudattaen jälleen alkuperäistekstin muotoilua. Sunin suomennoksessa toistensa vastakohtina toimivat *minä* ja *toinen*, eivät *sama* ja *toinen*.

Esimerkki 2

2 a. Dans les sociétés les plus primitives, dans les mythologies les plus antiques on trouve toujours une dualité qui est celle du **Même** et de **l'Autre** [...]

2 b. Kaikkein primitiivisimmissäkin yhteisöissä, kaikkein vanhimmissakin mytologioissa esiintyy aina **minän** ja **toisen** kahtiajako.

2 c. Kaikkein primitiivisimmistä yhteisöistä ja muinaisimmista myyteistä löytyy aina **Saman** ja **Toisen** kaksinaisuus.

Lauserakenteellisia muutoksia ilmenee niin tässä kuin kahdessa seuraavassakin esimerkissä. Sekä Sunilla että Koskisella, Lukkarilla ja Ruonakoskella on tapana jakaa Beauvoirin pitkiä virkkeitä lyhyemmiksi, suomen kieleen paremmin sopiviksi

kokonaisuuksiksi. Esimerkin 3 ranskankielinen lause jatkuu vielä, kun taas kummassakin suomennoksessa on päädytty päättämään lause samaan kohtaan.

Esimerkki 3

3 a. [...] entre villages, clans, nations, classes, il y a des guerres, des potlachs, des marchés, des traités, des luttes qui ôtent à **l'idée de l'Autre** son sens absolu et en découvrent la relativité [...]

3 b. Kylien, sukujen, kansojen ja luokkien välillä on sotia, rituaalilahjojen vaihtoa, kauppoja, sopimuksia ja riitoja, jotka vähentävät **Toisen käsitteen** ehdotonta merkitystä ja paljastavat sen suhteellisuuden.

3 c. Kyläyhteisöjen, heimojen, kansakuntien ja luokkien välillä on sotia, lahjojen vaihtoa, kaupankäyntiä, sopimuksia sekä taisteluja, joiden ansiosta **Toisen käsitteen** ehdottomuus katoaa: toisuus paljastuu suhteelliseksi.

Esimerkki 4

4 a. C'est là **ce qui caractérise fondamentalement la femme** : elle est **l'Autre** au cœur d'une totalité dont les deux termes sont nécessaires l'un à l'autre.

4 b. Tämä on **naisen perusominaisuus**: hän on **toinen** kokonaisuudessa, jonka osat tarvitsevat toisiaan.

4 c. Tämä mahdottomuus **luonnehtii perustavalla tavalla naista**. Nainen on **Toinen** kokonaisuudessa, jonka molemmat jäsenet ovat toisilleen välttämättömiä.

Esimerkissä 4 Suni on säilyttänyt adaptoinut kohtaa *ce qui caractérise fondamentalement la femme* huomattavasti. Lainauksessa käsitellään jotakin, joka kuvaa naista tai on tälle luonteenomaista (*caractériser*). Sunin suomennoksessa tämä on muuttunut *naisen perusominaisuudeksi*. Sunin suomennoksen voisi nähdä olevan ristiriidassa Beauvoirin naiseksi tulemisen ajattelun kanssa. Beauvoirin mukaan naiseksi ei synnytä, vaan tullaan.

Tällöin naisia ei pitäisi määrittää minkäänlainen sisäinen *perusominaisuus*, vaan ennemminkin heidän *tilanteensa*.

Toisen (*l'Autre*) lisäksi teoksessa käsitellään *toiseutta* (*l'altrérité*). Kuten esimerkissä 5 b nähdään, Suni on suomentanut termin muodossa *toisemmuus*, joka kuulostaa nykyaikana melko vanhanaikaiselta, mutta on saattanut olla ajan normien mukainen alkuperäistä suomennosta laadittaessa. Tätä termiä Beauvoir ei kirjoita isolla alkukirjaimella eikä kursiivilla. Suni yleiskielistää jälleen termejä kirjoittamalla *yhden* ja *toisen* pienellä kirjaimella.

Esimerkki 5

5 a. [...] **l'altérité** est une catégorie fondamentale de la pensée humaine. Aucune collectivité ne se définit jamais comme **Une** sans immédiatement poser **l'Autre** en face de soi.

5 b. **Toisemmuus** on yksi inhimillisen ajattelun peruskäsitteistä. Mikään yhteisö ei määrittele itseään **yhdeksi** esittämättä heti vastakohtakseen **toista**.

5 c. **Toiseus** on inhimillisen ajattelun peruskategoria. Mikään ryhmä ei määrittele itseään **Yhdeksi** asettamatta välittömästi vastaansa **Toista**.

Suomentajat eivät ole asettaneet selvää rajaa *Toisen* ja *toiseuden* välille, vaan *Toista* ja *toiseutta/toisemmuutta* on aineiston perusteella käytetty suomennoksissa toistensa synonyymeinä, joista suomentajat ovat valinneet suomennoksen lauserakenteeseen parhaiten sopivan vaihtoehdon. Esimerkissä 6 c Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat päätyneet korvaamaan termin *Toinen* termillä *toiseus*, mahdollisesti sujuvoittaakseen suomenkielisen tekstin lauserakennetta.

Esimerkissä 7 b Suni on puolestaan käyttänyt termiä *Toinen*, vaikka alkuperäistekstissä on puhuttu toiseudesta, ei *Toisesta*. Suni on lisäksi kirjoittanut termin isolla alkukirjaimella ja kursivoinut sen korostaakseen termin merkitystä. On epäselvää, miksi Suni käyttää välillä alkuperäistekstiä seuraavaa ja välillä siitä poikkeavaa kirjoitusasua: onko hänellä voinut olla eri lähdepainos kuin se, jota itse käytän tutkielmassa? Lisäksi Suni on muuttanut

alkuperäisen kysymyslauseen toteavaksi lauseeksi. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski puolestaan ovat säilyttäneet termin *toiseus* ja seuranneet alkuperäistekstin kirjoitusasua.

Esimerkki 6

6 a. **La catégorie de l'Autre** est aussi originelle que la conscience elle-même.

6 b. **Peruskäsite Toinen** on yhtä vanha kuin ihmisen tietoisuus [...]

6 c. **Toiseuden kategoria** on yhtä vanha kuin tietoisuus itse.

Esimerkki 7

7 a. [...] l'un des termes se soit affirmé comme le seul essentiel, niant toute relativité par rapport à son corrélatif, définissant celui-ci comme **l'altérité pure ?**

7 b. [...] toinen osapuoli on aina esiintynyt ainoana oleellisena ja kieltänyt kaiken suhteellisuuden verrattuna toiseen, joka on määritelty **ehdottomasti Toiseksi**.

7 c. [...] suhteen yksi jäsen on esittänyt olevansa ainoa olennainen ja kiistänyt näin olevansa suhteessa toiseen jäseneseen ja määritellyt tämän **puhtaaksi toiseudeksi?**

Osaan suomennoksista on myös tehty lisäyksiä. Esimerkin 8 kummassakin suomennosversiossa on tehty lisäyksiä termiin *toiseus/toisemmuus*, mutta eri tavoilla. Suni on lisännyt virkkeen keskelle tarkentavan lisäyksen, jossa tarkennetaan *toisemmuuden* merkitsevän *toisena olemista*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski taas eivät ole selventäneet, mitä *toiseus* tarkemmin ottaen merkitsee. Sen sijaan he ovat halunneet selventää, että kyseessä on juuri *naisten* toiseus. Käännösratkaisu on mielenkiintoinen, sillä alkuperäistekstissä ei eksplisiittisesti mainita sanaa *nainen* (*femme*).

Esimerkki 8

8 a. C'est en partie parce qu'elle échappe au caractère accidentel du fait historique que **l'altérité** apparaît ici comme un absolu.

8 b. Koska **toisemmuus, toisena oleminen**, ei ole satunnaista kuten jokin historiallinen tosiseikka, niin se esiintyy tässä ehdottomana.

8 c. **Naisten toiseus** ilmenee absoluuttisena osittain siksi, että siltä puuttuu historiallisille tapahtumille ominainen sattumanvaraisuus.

4.1.2 Kohtalo

Myös *le destin* vaikuttaa käännettävänä terminä hyvin yksiselitteiseltä, sillä sille on vastaava suomenkielinen sana: *kohtalo*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat kuitenkin korvanneet termin *kohtalo* useissa esimerkeissä. Esimerkissä 9 c he ovat käyttäneet termiä *mahdollisuus*, eli korvanneet termin eri termillä. Esimerkissä 10 c he ovat sen sijaan korvanneet *kohtalon* parafrasilla *viitoittaa hänen tietään*. Suni on säilyttänyt alkuperäisen *kohtalo (destin/destinée)* -termin kummassakin näistä esimerkeistä.

Esimerkki 9

9 a. Elle aura souvent peur si elle se donne tout entière à quelque entreprise de **manquer son destin de femme**.

9 b. Usein hän pelkää **jäävänsä paitsi naisen kohtaloon**, jos hän antautuu liian kokonaisesti jollekin yritykselle.

9 c. Usein nuori tyttö pelkää, että jos hän antautuu jollekin hankkeelle kokonaan, hän **menettää mahdollisuutensa naisena**.

Esimerkki 10

10 a. De toute manière, la femme, par la manière dont elle y réagit, engage **une grande partie de sa destinée**.

10 b. Kaikissa olosuhteissa on **valtaosa hänen kohtalostaan** riippuvainen siitä, miten hän suhtautuu kokemuksiinsa.

10 c. Yhtä kaikki naisen tapa suhtautua tähän murrosvaiheeseen **viitoittaa hänen tietään pitkälle.**

Osa suomennoksiin tehdyistä lisäyksistä muuttavat tekstin sävyä huomattavasti. Esimerkissä 11 Suni on pelkän *kohtalon* sijaan päätenyt suomennoksessaan termiin *elämänkohtalo*. Suora käännös esimerkin 12 sanoista *rêve son destin* voisi olla esimerkiksi *uneksii kohtalonsa*. Suni on pitäytynyt enimmäkseen alkuperäistekstin rakenteessa, mutta on lisännyt omaan suomennokseensa sanan *joutua*. Joutua-verbin läsnäolo tuo lainaukseen hieman negatiivisen vireen, sillä sitä käytetään useimmiten konteksteissa, joissa täytyy tai on pakko tehdä jotakin epämiellyttävää. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos luo vastakkaisen tunnelman: *elää kohtalonsa unelmissaan* kuulostaa jo lähes unenomaiselta.

Esimerkki 11

11 a. [...] l'intervention d'autrui **dans sa destinée** est originelle [...]

11 b. Heti alusta lähtien ovat muut puuttuneet **hänen elämänkohtaloonsa.**

11 c. Toiset ovat puuttuneet **naisen kohtaloon** alusta pitäen [...]

Esimerkki 12

12 a. Cet impérialisme enfantin ne peut se rencontrer que chez un individu qui **rêve son destin** [...]

12 b. Tätä lapsellista imperialismia esiintyy vain ihmisessä, joka **joutuu uneksimaan itselleen kohtalon.**

12 c. Tätä lapsellista imperialismia voi esiintyä vain sellaisessa yksilössä, joka **elää kohtalonsa unelmissaan** [...]

Vaikka Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat osasta tekstiesimerkkejä poistaneet termin *kohtalo*, he ovat myös lisänneet *kohtalo*-termejä kohtiin, joissa niitä ei alun perin ole ollut.

Esimerkissä 13 c Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat tuoneet termin *kohtalo* kohtaan, jossa sitä ei mainita alkuperäisessä tekstissä eikä Sunin ensisuomennoksessa. Lisäksi muitakin termejä kuin *destin* ja *destinée* on suomennettu termillä *kohtalo*: sekä Suni että Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat kääntäneet esimerkiksi sanat *sort* ja *fatalité* (esimerkit 14 ja 15) *kohtaloksi*.

Esimerkissä 13 vaikuttaa myös siltä, että Suni on ymmärtänyt väärin virkkeen viittaussuhteen: Sunin suomennoksessa naisen riippuvaisuus, alemmuus ja onnettomuus antavat *naiselle* ("hänelle") erityisluonteen, kun taas Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa 13 c naisen riippuvuus, alemmuus ja onneton kohtalo antavat *tälle kokemukselle* sen erityisluonteen. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken tulkinta tekstistä vaikuttaa säilyttäneen Beauvoirin alkuperäistekstin merkityksen.

Esimerkki 13

13 a. [...] que la dépendance, l'infériorité, **le malheur** féminins leur donnent leur caractère singulier, il ne peut être question de le nier [...]

13 b. On täysin selvää, että naisen riippuvaisuus, alemmuus ja **onnettomuus** antavat hänelle erityisluonteen [...]

13 c. [...] on täysin selvää, että naisen riippuvuus, alemmuus ja **onneton kohtalo** antavat tälle kokemukselle sen erityisluonteen.

Esimerkki 14

14 a. [...] c'est qu'elles ont **le sort d'un parasite** qui pompe la vie d'un organisme étranger [...]

14 b. Heille on annettu **sama kohtalo kuin loiselle**, joka joutuu imemään ravintonsa toisesta elimistöstä.

14 c. Naisen ominaisuudet johtuvat kuitenkin siitä, että heillä on **samanlainen kohtalo kuin loisella**, joka joutuu imemään elämää vieraasta ympäristöstä.

Esimerkki 15

15 a. La femme n'est victime d'aucune mystérieuse **fatalité** ; les singularités qui la spécifient tirent leur importance de la signification qu'elles revêtent [...]

15 b. Nainen ei ole minkään mystisen **kohtalon** uhri. Hänen erityispiirteensä ovat tärkeitä sen mukaan millainen merkitys niille annetaan.

15 c. Nainen ei ole minkään salaperäisen **kohtalon** uhri. Naisen erityispiirteiden painoarvo määräytyy niille annetun merkityksen perusteella [...]

Le sort on termi, jonka voisi suomentaa esimerkiksi (*elämän*)*kohtalo* tai *osa*. Suoraan käännettynä alkuperäistekstissä puhutaan *loisen kohtalosta*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat päätyneet hieman ”pehmeämpään” muotoon *samanlainen*: heidän suomennoksessaan rinnastetaan kyllä naisen kohtalo loisen kohtaloon, mutta niiden ei suoraan väitetä olevan sama asia. Myös termin *fatalité* voi esimerkin 15 perusteella suomentaa kohtalona. Kummassakin suomennoksessa on päädytty samaan termiin. Suomenkieliselle lukijalle tässä lainauksessa käsitellään siis samankaltaista asiaa kuin muissakin kohdissa, joissa mainitaan *kohtalo*. Eri termeihin mahdollisesti liittyvät merkityserot ja termien implisiittiset merkitykset eivät siis välity suomennoksiin asti.

4.1.3 Subjekti ja objekti

Kuvaillessaan miehen itsenäistä olemassaoloa, Beauvoir käyttää termejä *Sujet* ja *Absolu*, molemmat isolla alkukirjaimella kirjoitettuna. Suomennoksissa on tehty samanlaisia ratkaisuja kuin aiemmissa esimerkeissä: persoonapronominit *il* ja *elle* on korvattu substantiiveilla *nainen* ja *mies*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat jälleen seuranneet alkuperäistekstiä erittäin tarkkaan isoja alkukirjaimia ja välimerkkejä myöten.

Esimerkki 16

16 a. Elle se détermine et se différencie par rapport à l'homme et non celui-ci par rapport à elle ; elle est l'inessentiel en face de l'essentiel. Il est **le Sujet**, il est **l'Absolu** [...]

16 b. Nainen määrittyy ja erottuu suhteessa mieheen eikä mies suhteessa naiseen. Nainen on epäolennainen vastaan olennainen. Mies on **toimiva olento itsessään täydellinen** [...]

16 c. Hän määrittyy ja erottuu suhteessa mieheen, mutta mies ei määriy suhteessa naiseen: nainen on epäolennainen, mies olennainen. Mies on **Subjekti**, mies on **Absoluutti** [...]

Suomen kielessä käytetään sanaa *subjekti* melko yleisesti, mutta *absoluutti*-termin voisi nähdä jopa erittäin vieraannuttavana. Termin merkitys ei välttämättä edes aukeaisi lukijalle ensimmäisellä lukukerralla. Suni on kotouttanut tekstiä huomattavasti: termistä *le Sujet* on tullut *toimiva olento* ja *l’Absolu* on muuttunut muotoon *itsessään täydellinen*. Samalla on poistettu alkuperäistekstissä ilmenevä toisto: ***il est x, il est y***. Kumpikaan näistä suomennoksista ei välttämättä ole täysin onnistunut tekstin merkityksen välittämisessä. Suomentajien lähestymistapoja yhdistämällä voisi löytää selkeämmän käänösratkaisun, jossa kuitenkin säilyy alkuperäistekstin filosofisuus: esimerkiksi *riippumaton Absoluutti*, *Absoluuttisen riippumaton*, tai jokin muu muoto, johon sisältyy edelleen *Absoluutti*, mutta joka on hieman selittävämpi.

Suni on esimerkin 16 b perusteella saattanut kokea, että *subjekti* ei olisi lukijalle itsestäänselvä termi. Hän käyttää termiä useissa aineiston esimerkeissä, mutta usein termiin on lisätty jokin määre: esimerkiksi *toimiva*, kuten esimerkissä 17 b. Esimerkissä 18b Suni on säilyttänyt suomennoksessaan termit *subjekti* ja *objekti*, mutta lisännyt lukijalle selvennyksen siitä, mitä termit tarkoittavat: *toimiva olento* ja *toiminnan kohde*. Aineistossa on myös esimerkki, joissa Suni on poistanut kokonaan termin *subjekti* ja korvannut sen pelkällä sanalla *toimiva* sen sijaan, että käyttäisi käsitettä *toimiva subjekti* (19 b).

Esimerkki 17.

17 a. [...] les hommes disent « les femmes » et elles reprennent ces mots pour se désigner elles-mêmes ; mais elles ne se posent pas **authentiquement** comme **Sujet**.

17 b. Miehet sanovat »naiset», ja naiset omaksuvat sanan itseään määrittämään mutta eivät suhtaudu itseensä **toimivina subjekteina**.

17 c. Miehet sanovat ”naiset”, ja naiset toistavat sanaa tarkoittaen sillä itseään; naiset eivät kuitenkaan aseta itseään **Subjektiksi**.

Esimerkki 18.

18 a. [...] **le sujet** ne se pose qu'en opposant : il prétend s'affirmer comme l'essentiel et constituer l'autre en inessentiel, **en objet**.

18 b. **Toimivaksi olennoksi, subjektiksi**, asettuminen edellyttää vastakkainasettelua. Toimiva vaatii päästä esiintymään oleellisena ja määräämään toisen epäoleelliseksi, **toiminnan kohteeksi, objektiksi**.

18 c. **Subjekti** asettaa itsensä vain vastakkain asettumalla; Subjekti haluaa näyttäytyä olennaisena ja tehdä toisesta epäolennaisen, **objektin**.

Esimerkki 19.

19 a. Les prolétaires disent « nous ». Les Noirs aussi. **Se posant comme sujets** ils changent en « autres » les bourgeois, les Blancs.

19 b. Proletaarit sanovat »me». Samoin mustat. **Ryhtyessään toimiviksi** he muuttavat »toisiksi» porvarit ja valkoiset.

19 c. Proletaarit sanovat ”me”. Samoin mustat. **Omaksuessaan subjektin aseman** he muuttavat porvarit ja valkoiset ”toisiksi”.

On mielenkiintoista huomata, että suomennoksiin on voitu myös lisätä *subjekteja* ja *objekteja* sinne, missä niitä ei alkuperäistekstissä ole. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat esimerkissä 20 c käyttäneet termiä *subjektius*, vaikka sitä ei mainita Beauvoirin alkuperäistekstissä. Suni on tulkinnut verbin *s'affirmer* itsensä *korostamiseksi*, Koskinen,

Lukkari ja Ruonakoski taas *subjektiivien osoittamiseksi*. Näistä kahdesta vaihtoehdosta Sunin suomennos lienee hieman lähempänä alkuperäistekstiä.

Esimerkissä 21 Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat säilyttäneet verbin *se constituer* hyvin suoraan: *konstituoida itsensä*. He ovat kuitenkin korvanneet sanan *chose* (asia, tavara) termillä *objekti*. Myös Suni on lisännyt *objektin* käsitteen käännökseensä, mutta hän on lisäksi säilyttänyt sanan *esine*. Alkuperäistekstissä *objektia* ei mainita. Voi olla mahdollista, että Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat ottaneet käännökseensä mallia jostain muusta käännöksestä, jossa *objekti* mainitaan: esimerkiksi Sunin alkuperäisestä suomennoksesta tai muusta *Le Deuxième Sexe*n käännöksestä. Myös tässä esimerkissä on lisäksi huomattavissa lauserakenteellisia muutoksia: kummankin suomennoksen lause päättyy sanaan *objekti*, kun taas Beauvoirin alkuperäinen virke jatkuu vielä tämänkin jälkeen.

Esimerkki 20

20 a. Mais **s'affirmer**, s'imposer est interdit à l'adolescente, et c'est bien là ce qui met dans son cœur tant de révolte [...]

20 b. Mutta teini-ikäiseltä tytöltä on kielletty **itsensä korostaminen** ja tahtonsa ilmaiseminen, ja juuri tämä aiheuttaa hänen kapinansa.

20 c. **Subjektiivien osoittaminen** ja tahdonilmaisut ovat kiellettyjä teinitytöltä, ja juuri siksi hän on niin täynnä kapinaa.

Esimerkki 21

21 a. En effet, à côté de la prétention de tout individu à s'affirmer comme sujet, qui est une prétention éthique, il y a aussi en lui la tentation de fuir sa liberté et **de se constituer en chose** [...]

21 b. Sillä jokaisessa yksilössä asuu subjektina esiintymisen eettisen vaatimuksen ohella halu vältellä vapautta ja **tuntea itsensä esineeksi, objektiksi**.

21 c. Itse asiassa ihminen ei ainoastaan yritä esiintyä subjektina, mikä on eettinen pyrkimys, vaan ihmisellä on myös suuri houkutus paeta omaa vapauttaan ja **konstituoida itsensä objektiksi.**

4.1.4 Olemassaolo

Seuraavissa kahdessa esimerkissä (22 ja 23) viitataan kappaleessa 3 mainittuihin termeihin *être en-soi* ja *être pour-soi*, jotka ovat tuttuja myös Jean-Paul Sartren teoksesta *l'Être et le Néant*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski vaikuttavat tunnustaneen, että näissä lainauksissa on kyse termeistä *être en-soi* ja *être pour-soi*, sillä heidän käyttämänsä termit *itsessään-oleminen* ja *itselleen-oleminen* ovat selvästi käsitepari. Niiden kirjoitusasusta huomaa heti, että ne liittyvät toisiinsa. Sunin versio termeistä on *olemassaolo itsessään* ja *olla olemassa itselleen*. Hän käyttää termejä hyvin yleiskielisellä ja kotouttavalla tavalla: esimerkin 23 b kohdassa ”nainen on olemassa itselleen” olevaa filosofista ilmausta ei välttämättä tunnista, jos lainausta ei olisi verrannut Beauvoirin alkuperäistekstiin tai uudelleenkäännökseen.

Esimerkki 22

22 a. Chaque fois que la transcendance retombe en immanence il y a **dégradation de l'existence en « en soi »**, de la liberté en facticité [...]

22 b. Joka kerran kun tämä eteenpäin pyrkivä voima pysähtyy, transkendenssi taantuu immanenssiksi, **olemassaolo rappeutuu pelkäksi »itseksensä»** ja vapaus näennäisyydeksi.

22 c. Joka kerta, kun transsendenssi vajoaa immanenssiin, **taantuu olemassaolo «itsessään-olemiseksi»** ja vapaus faktisuudeksi.

Esimerkki 23

23 a. Affranchir la femme, c'est refuser de l'enfermer dans les rapports qu'elle soutient avec l'homme, mais non les nier ; qu'elle **se pose pour soi** elle n'en continuera pas moins à **exister aussi** pour lui [...]

23 b. Naisen vapauttaminen tarkoittaa ettei häntä teljetä miessuhteeseen, ei tätä suhdetta tahdota kieltää. Se että nainen **on olemassa itselleen** merkitsee, että hän myöhemmin **on olemassa myös** miehelle.

23 c. Naisen vapauttaminen tarkoittaa, ettei häntä enää teljetä suhteeseen miehen kanssa, mikä ei kuitenkaan merkitse tämän suhteen kieltämistä. Kun nainen **määrittelee itsensä itselleen-olemiseksi**, hän **on** edelleen **olemassa myös** miehelle [...]

Suni on tehnyt lisäyksiä suomennokseensa. Esimerkissä 24 olemassaolevista yksilöistä tai olennoista puhuttaessa on alkuperäistekstissä käytetty termiä *l'existant*. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat siirtäneet käsitteen suomennokseensa varsin suoraan: *olemassaoleva*. Suni on kokenut tarpeelliseksi lisätä omaan suomennokseensa *olemassaolevan* lisäksi sanan *olento*, mahdollisesti seuratakseen tarkemmin suomen kielen konventioita.

Suni on myös korvannut termin *existence (olemassaolo)* eri käsitteillä. Yhdessä aineiston esimerkissä (25 b) Suni on korvannut *olemassaolon* sanalla *elämäntapa*. *Elämäntapa* on huomattavasti arkisempi termi kuin *olemassaolo*. *Elämäntapaan* liittyy konnotaatioita esimerkiksi syömis- ja kulutustottumuksista sekä arvoista ja asenteista. Esimerkissä 26 Suni on korvannut termin *existence* sanalla *olento*. Hän siirtää puheenaiheen *olemassaolosta* johonkin konkreettiseen, elävään subjektiin, *olentoon*.

Esimerkki 24

24 a. **L'existant** que l'on considère comme inessentiel ne peut manquer de prétendre rétablir sa souveraineté.

24 b. **Olemassaoleva olento**, jota pidetään epäoleellisena, voi vain yrittää saavuttaa itsenäisyytensä takaisin.

24 c. Kun **olemassaolevaa** pidetään epäolennaisena, hän pakostakin pyrkii saamaan suvereeniutensa takaisin.

Esimerkki 25

25 a. Mais c'est un chemin facile : on évite ainsi l'angoisse et la tension de **l'existence authentiquement assumée**.

25 b. Mutta se on helppo tie, sen avulla välttää **tietoisesti valitun elämäntavan** tuoman ahdistuksen ja jännityksen.

25 c. Mutta tämä tie on myös helppo: näin vältetään ahdistus ja jännite, joka kuuluu **olemassaoloon** silloin, kun se on **autenttisesti otettu vastattavaksi**.

Esimerkki 26

26 a. La pudeur qui est un refus spontané de se laisser saisir comme chair touche à l'hypocrisie. Mais surtout, le mensonge auquel on condamne l'adolescente, c'est qu'il lui faut feindre d'être objet, et un objet prestigieux, alors qu'elle s'éprouve comme **une existence incertaine**, dispersée, et qu'elle connaît ses tares.

26 b. Kainous, joka on spontaani puolustuskeino muiden käsittäessä tytön lihalliseksi ruumiiksi, hipoo tekopyhyttä. Mutta nuori tyttö tuomitaan ennen kaikkea valheellisesti teeskentelemään objektia, ja himoittavaa objektia, silloin kun hän itse tuntee itsensä **epävarmaksi** ja sekavaksi **olennoksi** ja tunnistaa liiankin hyvin vikansa.

26 c. Häveliäisyys, jota tyttö osoittaa spontaanisti estääkseen muita näkemästä häntä lihana, hipoo tekopyhyttä. Valheellisinta on kuitenkin se, että teinitytön on tekeydyttävä objektiksi – ja vieläpä arvokkaaksi objektiksi – vaikka hän koee olevansa **ailahtelevaa**, hajautunutta **olemassaoloa** ja tuntee hyvin heikkoutensa.

Esimerkeissä 27 ja 28 esiintyy lauserakenteellisia muutoksia erityisesti Sunin suomennoksissa. Esimerkissä 27 c Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat seuranneet melko tarkkaan alkuperäistekstin lauserakennetta, ja käyttäneet myös suomennoksessaan relatiivilauseetta. Suni sen sijaan on siirtänyt *olemassaolon oikeutuksen* ennen lauseen subjektia *yksilö*. Esimerkissä 28 sen sijaan Suni on hyödyntänyt relatiivilauserakennetta kohdassa, jossa sellaista ei ole alkuperäistekstissä.

Esimerkki 27

27 a. Tout individu **qui a le souci de justifier son existence** [...]

27 b. Jokainen **olemassaolon oikeutusta hakeva** yksilö [...]

27 c. Jokainen yksilö, **joka pyrkii oikeuttamaan oman olemassaolonsa** [...]

Esimerkki 28

28 a. [...] ils vivent chacun à sa manière l'étrange équivoque de **l'existence faite corps.**

28 b. Molemmat elävät omalla tavallaan sen monimielisen **olemassaolon, joka on tullut ruumiiksi.**

28 c. Molemmat elävät omalla tavallaan **ruumiiksi tulleen olemassaolon** outoa kaksinaisuutta.

4.1.5 Transsendenssi

Transsendenssillä on suomennoksissa kaksi eri kirjoitusasua: Sunin suomennoksessa *transkendenssi* ja Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa *transsendenssi*. Suomennokset 29 b ja 29 c ovat suoria suomennoksia termistä *transcendance*, vaikka eroavatkin hieman kirjoitusasultaan. Lainauksista jää kuitenkin epäselväksi, kuinka selkeä sana *transsendenssi* (tai *transkendenssi*) on lukijalle.

Esimerkki 29.

29 a. Ce sont deux **transcendances** qui s'affrontent ; au lieu de mutuellement se reconnaître, chaque liberté veut dominer l'autre.

29 b. Nyt kohtaa kaksi **transkendenssia**, mutta sen sijaan että he tunnustaisivat toisensa toinen vapaus yrittää hallita toista.

29 c. Näin kaksi **transsendenssia** kohtaavat toisensa, mutta sen sijaan, että nämä vapaudet tunnustaisivat toisensa, ne haluavat hallita toisiaan.

Transsendenssin yhteydessä on osassa esimerkkejä käytetty muita kiertoilmauksia, joissa ei mainita itse termiä *transsendenssi*, mahdollisesti lukukokemuksen ja käsitteen ymmärtämisen helpottamiseksi. Esimerkissä 30 Sunin suomennos on vahvasti kotouttava: hän on poistanut *transsendenssin* käsitteen tekstistä ja korvannut sen *kehityksellä*. Esimerkissä 31 Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat muuttaneet *se transcender-refleksiivimuodon* *itsensä ylittämiseksi*. Suni sen sijaan puhuu *transkendenssin saavuttamisesta*, eli hän ei ole samalla tapaa poistanut transsendenssi-termiä, vaan lisännyt siihen sanan *saavuttaminen*. On hieman kyseenalaista, tavoittaako *itsensä ylittäminen* alkuperäistekstin ”filosofisen vireen”, kuten Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa oli tarkoituksena. Puhekielessä voi sanoa jonkun ylittäneen itsensä, jos hän on yksinkertaisesti tehnyt jotain erityisen hyvin tai saavuttanut jotain merkityksellistä. Filosofisessa kontekstissa termillä on syvempiä merkityksiä.

Esimerkki 30

30 a. [...] c'est un chemin néfaste car passif, aliéné, perdu, il est alors la proie de volontés étrangères, **coupé de sa transcendance**, frustré de toute valeur.

30 b. Se on kohtalokas tie, sillä passiivinen, vieraantunut ja hämmentynyt yksilö on muiden komenneltavissa, **kehityksessään pysähtynyt** ja itsensä arvottomaksi tunteva.

30 c. Tämä on kohtalokas tie, sillä passiivinen, vieraantunut ja suuntaa vailla oleva yksilö on toisten tahdon armoilla. Hän **menettää transsendenssinsa** ja arvokkuutensa.

Esimerkki 31

31 a. Tout individu qui a le souci de justifier son existence éprouve celle-ci comme un besoin indéfini de **se transcender**.

31 b. Jokainen olemassaolon oikeutusta hakeva yksilö kokee elämänsä loputtomana **transkendenssin saavuttamisen** tarpeena.

31 c. Jokainen yksilö, joka pyrkii oikeuttamaan oman olemassaolonsa, kokee olemassaolonsa jatkuvana **itsensä ylittämisen** tarpeena.

Esimerkissä 32 ei *transsendenssiä* ole korvattu toisella ilmaisulla, vaan Suni on kotouttanut lausetta poistamalla niin *immanenssin* kun *transsendenssin* kokonaan. On epäselvää, onko kohdan ”*omasta minästä*” tarkoituksena korvata ”*présence immanente*”. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ilmaisun ”*un être transcendant*” Suni on adaptoinut yksinkertaisesti *joksikin toiseksi*. Eroottinen halu kohdistuu johonkuhun toiseen, mutta Sunin suomennoksessa ei tarkenneta, että kyse on *transsendentista* (tai *transkendentista*) olennoista. Esimerkissä 33 Sunin suomennoksesta ei löydy *draaman* konseptia, vaan se on poistettu kokonaan. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat suomennoksessaan säilyttäneet *draaman*, mutta siirtäneet sen virkkeessä *transsendenssin* jälkeen todennäköisesti kieliopillisista syistä.

Esimerkki 32

32 a. Pour l’homme, le passage de la sexualité infantile à la maturité est relativement simple : il y a objectivation du plaisir érotique qui au lieu d’être réalisé dans sa **présence immanente** est intentionné sur **un être transcendant**.

32 b. Miehelle siirtyminen lapsen sukupuolielämästä kypsytyteen on melko yksinkertaista; eroottinen halu objektivoituu ja kohdistuu **omasta minästä johonkuhun toiseen**.

32 c. Miehelle siirtymä lapsenomaisesta seksuaalisuudesta kypsytyteen on suhteellisen yksinkertainen: hän objektivoi eroottisen mielihyvän, joka ei suinkaan toteudu **immanenttina läsnäolona** vaan suuntautuu **transsendenttia olentoa** kohti.

Esimerkki 33

33 a. Le fait d'être un être humain est infiniment plus important que toutes les singularités qui distinguent les êtres humains [...] Dans les deux sexes se joue **le même drame** de la chair et de l'esprit, de la finitude et **de la transcendance** ; les deux sont rongés par le temps, guettés par la mort, ils ont un même essentiel besoin de l'autre [...]

33 b. Se että me olemme ihmisiä, on paljon tärkeämpää kuin kaikki ihmisiä erottavat erityispiirteet. Molemmat sukupuolet toimivat lihallisina olentoina, ovat henkeä ja rajallisuutta ja **transkendenssia**, molempia jäytää aika, ja molempia vaanii kuolema.

33 c. Ihmisenä oleminen on aina tärkeämpää kuin ihmisiä erottavat erityispiirteet; [...] Molemmat sukupuolet kokevat lihan ja hengen, rajallisuuden ja **transsendenssin draaman**; aika jäytää molempia, kumpaakin vaatii kuolema ja molemmat tarvitsevat toisiaan.

Esimerkki 34

34 a. [...] on prétend la figer en objet, et la vouer à l'immanence puisque **sa transcendance sera perpétuellement transcendée** par une autre conscience essentielle et souveraine.

34 b. Hänet yritetään jähmettää objektiksi ja tuomita immanenssiin, sillä **hänen transkendenssiaan on aina estämässä** toinen essentiaalinen ja rajoittamaton tietoisuus.

34 c. Naisesta halutaan tehdä objekti ja hänet halutaan tuomita immanenssiin, koska toinen olennainen ja riippumaton tietoisuus **ylittää jatkuvasti hänen transsendenssinsa**.

Esimerkissä 34 termi *transsendenssi* esiintyy kahdessa muodossa: *transcendance* ja *sera transcendée*. Kummassakin suomennoksessa ensimmäinen ilmaus, *transcendance*, on suomennettu suoraan *transsendenssiksi* tai *transkendenssiksi*. *Sera perpétuellement*

transcendée -kohdan suomennoksissa on sen sijaan vaihtelua. Suni on tulkinnut tämän tarkoittavan *estämistä*, Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski *ylittämistä*. Tässäkin kohtaa on vaara muuttaa tekstin sävyä huomattavasti. Lisäksi Suni on suomennoksessaan seurannut Beauvoirin lauserakennetta melko tarkkaan, kun taas Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat siirtäneet *transsendenssi*-termin lauseen keskeltä sen loppuun.

4.2 Analyysin yhteenveto

Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski seuraavat johdonmukaisesti alkuperäistekstin kirjoitusasua isojen alkukirjainten ja kursivoinnin osalta. Suni mukauttaa tekstiä ja toimii epäjohdonmukaisemmin. Tämä johtaa filosofisen vireen katoamiseen ja termien yleiskielistymiseen: ne eivät erotu tekstistä samalla tavalla kuin alkuperäistekstissä ja uudelleenkäännöksessä. Tältä osin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakoskin suomennos on vieraannuttavampi. Uudelleensuomentajat ovat säilyttäneet alkuperäistekstin typografisia yksityiskohtia suomennoksessaan useammin kuin Suni omassa suomennoksessaan.

Termin *Autre* suora suomenkielinen vastine on selvästi *Toinen*. Kummassakin suomennoksessa on kuitenkin käytetty termejä *Toinen* ja *toiseus/toisemmuus* toistensa synonyymeinä. Esimerkissä 8 suomentajat ovat tehneet lisäyksiä toiseus-termiin, mutta eri tavoin: Suni korostaa toiseuden merkitystä ("*toisemmuus, toisena oleminen*"), Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski taas naisen asemaa ("*naisten toiseus*"). Näitä lisäyksiä ei löydy alkuperäistekstistä. *Toinen ja toiseus* -osuudesta nostan esiin myös esimerkin 4 b, jossa Suni on suomentanut kohdan *ce qui caractérise fondamentalement la femme* tavalla, joka tuntuu suorastaan menevän Beauvoirin ajattelutapaa vastaan: *naisen perusominaisuus*.

Kohtalo-termin kohdalla Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käännösote on ollut huomattavan kotouttava. He ovat esimerkiksi korvanneet *kohtalon* eri termeillä (*mahdollisuudet*, parafraasi *viitoittaa hänen tietään*) sekä lisänneet termin sinne, missä sitä ei alun perin ole ollut: *onneton kohtalo* (Beauvoirin tekstissä yksinkertaisesti *le malheur*). Termien *destin* ja *destinée* lisäksi termit *sort* ja *fatalité* on kummassakin suomennoksessa käännetty *kohtaloksi*. Suomentajat ovat lisäksi tehneet tekstin sävyyn vaikuttavia lisäyksiä niin 1980- kuin 2000-luvullakin.

Terminen *subjekti*, *objekti* ja *absoluutti* suomennoksissa Sunin lähestymistapa on ollut hyvin kotouttava, Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken taas toisessa, äärimmäisen

vieraannuttavassa ääripäässä. Suni on selittänyt termejä auki (*toimiva olento* pelkän *subjektin* tilalla) ja tehnyt niihin muita lisäyksiä: hänen suomennoksissaan on usein mainittu *toimiva subjekti*, ei pelkästään *subjekti*.

Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat selvästi tunnistaneeet olemiseen ja olemassaoloon liittyvät termit *être en-soi* ja *être pour-soi*. He ovat kääntäneet ne *itsessään-olemiseksi* ja *itselleen-olemiseksi*. Suni ei onnistu suomennoksessaan säilyttämään tekstin filosofista virettä vastaavalla tavalla. Lisäksi Suni on jälleen tehnyt tekstiin lisäyksiä (*olemassaoleva olento*) ja erityisesti *existence*-termin kohdalla myös korvauksia (*elämäntapa, olento*).

Transsendenssin (tai *transkendenssin*) ilmaisutavat vaihtelevat suomennoksissa huomattavasti. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat esimerkiksi käyttäneet yleiskielistä parafraasia *itsensä ylittäminen* verbin *se transcender* tilalla, mutta useissa muissa esimerkeissä he ovat säilyttäneet termin *transsendenssi*. Suni on käyttänyt parafraasia *kehityksessään pysähtynyt* kohdassa *coupé de sa transcendance*. Näiden esimerkkien perusteella alkuperäistekstin filosofinen viire ja termien merkitykset eivät aina välity suomen kielelle.

Suomennoksissa on jonkin verran yhtäläisyyksiä erityisesti niissä kohdissa, joissa suomen ja ranskan kieliopilliset eroavaisuudet vaikeuttavat käännoistyötä. Kummassakin suomennoksessa näkyy persoonapronominien (*il, elle*) korvaamista substantiiveilla (*mies, nainen*). Tämä ei suoraan liity filosofisten termien suomentamiseen, mutta on tapa kotouttaa ja selkeyttää tekstiä suomenkieliselle lukijalle. Suomen kielen sukupuolineutraalin *hän*-pronominin käyttäminen ei saavuttaisi lähtötekstin merkitystä. Kummassakin suomennoksessa on lisäksi tehty huomattavia muutoksia alkuperäistekstin lauserakenteisiin. Pitkät virkkeet ovat tyypillisiä Beauvoirin tekstile, mutta suomennoksissa virkkeitä on lyhennetty mahdollisesti tekstin rakenteen ja virkkeen sisäisten merkityssuhteiden selkeyttämiseksi. On kuitenkin huomioitava, että virkkeiden lyhentäminen on kaunokirjallisen tekstin kohdalla myös kirjailijan tyylin muokkaamista.

5 Tulokset ja pohdinta

Suni, Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat lähestyneet Beauvoirin alkuperäistekstiä erilaisin tavoin. Käännösvertailussa nousee esiin mielenkiintoisia eroavaisuuksia, mutta kummassakin suomennoksessa on havaittavissa sekä kotouttavia että vieraannuttavia piirteitä.

Toisesta ja toiseudesta puhuttaessa Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa on havaittavissa paljon suoria käännöksiä, joissa ei ilmene lisäyksiä, poistoja, paikan vaihtoja tai muutoksia semantiikan tai rakenteen osalta. Myös Sunin suomennoksista monet ovat suoria, mutta niissä on pieniä muutoksia kieliopillisissa yksityiskohdissa, kuten isojen alkukirjainten käytössä. Vaikka muutos on pieni, voi se vaikuttaa lukukokemukseen huomattavasti: termi yleiskielistyy ja sen filosofinen tarkkuus hämärtyy. Kummassakin suomennoksessa on käytetty termejä *Toinen* ja *toiseus* (Sunin suomennoksessa *toisemmuus*) toistensa synonyymeinä. Suomentajille alkuperäisen termin säilyttämistä tärkeämpää vaikuttaa olleen suomenkielisen lauserakenteen sujuvuus.

Osassa tekstiesimerkkejä suomentajat ovat päätyneet käännösratkaisuihin, jotka muuttavat alkuperäistekstin sävyä. Esimerkissä 4 b Suni kuvailee toiseutta naisen *perusominaisuudeksi*. Alkuperäistekstissä Beauvoir esittää naisen aseman *Toisena* olevan jotain, joka kuvaa tai luonnehtii naista kokonaisvaltaisesti. Sunin käännösratkaisun voisi sanoa olevan ristiriidassa Beauvoirin ajattelutavan kanssa. Beauvoir pohtii *Le Deuxième Sexessä* miten *nainen* pitäisi määritellä, mutta ei itse pyri määrittämään feminiinisyyden sisältöä, vaan tutkimaan, *miten* se ilmenee (Heinämaa 2000: 135–136). Suomentajat ovat myös tehneet lisäyksiä: esimerkissä 8 he lähestyvät kaikki alkuperäistekstin termiä *l'altérité* lisäyksien kautta. Suni on suomentanut termin *toisemmuus*, *toisena oleminen*, mahdollisesti korostaakseen termin merkitystä toistamalla sen hieman eri sanoin. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat päätyneet naisen asemaa korostavaan suomennokseen *naisten toiseus*.

Kohtaloa käsittelevistä esimerkeistä tulee esiin vastaavanlainen tendenssi: uudelleenkäännöksessä oli otettu laajempia vapauksia kuin alkuperäisessä suomennoksessa. Esimerkissä 9 c Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat päätyneet *kohtalon* sijaan käyttämään termiä *mahdollisuus*, jolla on täysin eri merkitys. Esimerkissä

10 c he ovat kohtalosta puhumisen sijaan käyttäneet parafraasia *viitoittaa hänen tietään*. Käännösratkaisut hämärtävät tekstin filosofista tarkkuutta.

Myös *kohtaloa* käsittelevissä esimerkeissä on kohtia, joissa kummassakin suomennoksessa on muokattu alkuperäistekstin merkitystä huomattavasti. Esimerkin 12 kohdalla Suni on lisännyt suomennokseensa sanan *joutuu: rêve son destin* on muuttunut muotoon *joutuu uneksimaan itselleen kohtalon*. Joutuu-sanan lisääminen tuo tekstiin negatiivisen vireen, ja häiritsee lukukokemusta. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken tulkinta samasta kohdasta on *elää kohtalonsa unelmissaan*. Tämä suomennos ei muuta alkuperäistekstin merkitystä aivan yhtä laajasti kuin Sunin versio, mutta siitäkin saattaa saada hieman erilaisen käsityksen kuin alkuperäistekstistä.

Kohtaloa käsittelevistä esimerkeistä nousee esiin myös esimerkki 13. Suomennoksia vertaillen vaikuttaa siltä, että Suni on ymmärtänyt tekstin sanoman väärin. Kyseessä on alkuperäistekstissä erittäin pitkä virke, jota suomentaessa täytyy olla tarkka sanojen viittaussuhteiden osalta: Suni puhuu suomennoksessaan *naisen* erityisluonteesta, Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski taas *kokemuksen* erityisluonteesta. Oman tulkintani mukaan Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken uudelleen­käännös vastaa alkuperäistekstiä tarkemmin.

Le destin ja *la destinée* eivät ole ainoat termit, jotka ovat Le Deuxième Sexe suomennoksissa kääntyneet termillä *kohtalo*. *Kohtaloa* on hyödynnetty myös termien *le sort* ja *la fatalité* suomennoksissa sekä Sunin että Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken toimesta. Myös esimerkiksi englanninkieliset termit *destiny* ja *fate* saatettaisiin molemmat suomentaa *kohtaloksi*. Mikäli edellä mainittuihin termeihin liittyy erilaisia konnotaatioita tai lieviä vivahde-eroja, ne eivät välity suomenkieliseen käännökseen.

Annikki Suni on suomennoksessaan kotouttanut termejä *subjekti* ja *objekti* huomattavasti. Aineiston perusteella hän on tehnyt tekstiin paljon selventäviä lisäyksiä: Suni käyttää subjekteista nimitystä *toimiva subjekti*, kuten esimerkissä 17 b, tai pelkkä *toimiva*, kuten esimerkissä 19 b. Termin *absolu* Suni on suomentanut *itsessään täydelliseksi*, kun Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat valinneet täysin päinvastaisen lähestymistavan, ja käyttäneet termiä *absoluutti*. Esimerkissä 18 b Suni on lisännyt selityksen ennen termejä *subjekti* (”toimiva olento”) ja *objekti* (”toiminnan kohde”). Nykykieleen termit ovat

vakiintuneet, enkä usko, että enää käytettäisiin vastaavanlaisia lisäyksiä, joten tässä esimerkissä saattaa näkyä ajan vaikutus suomennoksiin.

Olemisesta ja olemassaoloa käsittelevissä esimerkeissä on Sunin suomennoksissa huomattavissa lisäyksiä, lauserakenteellisia muutoksia ja muita adaptaatioita. Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat selkeästi tunnistaneeet termit *être en-soi* ja *être pour-soi*, ja ovat suomentaneet nämä *itsessään-olemiseksi* ja *itselleen-olemiseksi*. Sunin kohdalla on vaikeaa arvioida, onko suomentaja ollut tietoinen kyseisten termien käytöstä muissa filosofissa teksteissä. Sunin suomennokset olivat *olemassaolo [...] pelkäksi itsekseen* ja on *olemassa itselleen*. Sama idea välittyy näissäkin suomennoksissa, mutta niiden käyttö ei vaikuta yhtä johdonmukaiselta.

Suni on korvannut termin *existence (olemassaolo)* termillä *elämäntapa* esimerkissä 25 b. *Elämäntapa* on hyvin yleiskielinen termi, johon liittyy konnotaatioita yksilön tavasta elää jokapäiväistä elämäänsä, kun taas *olemassaolo*-termi kuulostaa hieman neutraalimmalta. Esimerkki 25 on haastanut suomentajia myös kohdassa *authentiquement assumée*, jonka Suni on suomentanut muotoon ”tietoisesti valitun” ja Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ”autenttisesti otettu vastattavaksi”. Sana *authentisesti* on selvästi otettu suoraan lähtötekstistä. Sanavalinnoilla *valittu* ja *otettu vastattavaksi* on kuitenkin selvä merkitysero, joka liittyy yksilön itsenäiseen mahdollisuuteen tehdä valintoja. *Otettu vastattavaksi* on huomattavasti passiivisempi muoto, ja selvästi lähempänä lähtötekstiä kuin *tietoisesti valittu elämäntapa*.

Sekä ensikäännöksessä että uudelleenkäännöksessä on kotoutettu ja vieraannutettu *transcendence*-termiä. Kenenkään suomentajista ei voi sanoa välttelevän *transsendenssi*-termin käyttöä, mutta jostain syystä osaa lainauksista on adaptoitu huomattavasti, ja termille on keksitty erilaisia kiertoilmauksia, kuten Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken *itsensä ylittäminen* (esimerkki 31 c). Esimerkissä 30 b Suni käyttää ilmausta *kehityksessään pysähtynyt*, Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski taas *menettää transsendenssinsa*. *Transcendence* on varmasti haastava termi kääntää, varsinkin jos tavoitteena on todella saada lukija ymmärtämään, mistä on kyse – ja jos kohdeyleisössä on muitakin kuin ammattifilosofoja. Termin korvaamisen tarkoituksena on voinut olla *transsendenssin* implisiittisen merkityksen välittäminen lukijalle, mutta suomentajien

valinnat eivät vaikuta kovin onnistuneilta, koska *transsendenssia* on päädytty yleiskielistämään liikaakin.

Suomennoksissa on typografisia eroja: Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat suomennoksessaan seuranneet alkuperäistekstin isoja alkukirjaimia ja kursivoituja sanoja Sunia tarkemmin, eli säilyttäneet tältä osin alkuperäistekstin kirjoitusasun. Sunin suomennoksessa on usein päädytty kirjoittamaan pienellä alkukirjaimella termejä, jotka on alkuperäistekstissä kirjoitettu isolla alkukirjaimella. Nämä päätökset ovat voineet tulla joko kääntäjältä itseltään tai kustantamolta.

Oli mielenkiintoista huomata, että osaan suomennoksia oli lisätty filosofisia termejä sinnekin, missä niitä ei alkuperäistekstissä ollut. Tätä tekivät aineiston esimerkeissä eniten Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski. He käyttivät esimerkissä 20 c termiä *subjektius* (alkutekstissä *s'affirmer*), ja esimerkissä 21 c termiä *objekti* (alkutekstissä *chose*). Esimerkissä 13 Koskinen, Lukkari ja Ruonakoski ovat suomentaneet sanan *le malheur* muodossa *onneton kohtalo*. Suni on tulkinut saman kohdan sanalla *onnettomuus*. Uudelleenkäännöksen suomentajien tarkoituksena oli säilyttää alkutekstin ”filosofinen vire”, mikä on saattanut johtaa yleiskielisten termien korvaamiseen filosofisella terminologialla.

Aineiston ei voi sanoa tukevan Bermanin uudelleenkäännöshypoteesia, sillä analyysin perusteella Sunin alkuperäinen suomennos ei ole huomattavasti kotouttavampi kuin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken uudelleensuomennos. Uudelleensuomennoksessa on saatettu käyttää suoraa käännösstrategiaa hieman enemmän kuin Sunin suomennoksessa, mutta kummassakin suomennosversiossa on sekä kotouttavia että vieraannuttavia piirteitä filosofisten termien suomentamista analysoitaessa. Selkeää kotouttava/vieraannuttava -jakoa ei ensi- ja uudelleenkäännöksen välille syntynyt: vaikka osassa aihealueita Suni olikin suomentanut huomattavasti kotouttavammalla tavalla, oli Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennoksessa kokonaisuudessaan havaittavissa yllättävänkin paljon kotouttavia piirteitä. Tämä on mielenkiintoista, koska uudelleensuomennoksen olisi voinut olettaa olevan melko vieraannuttava. Erityiseksi mielenkiinnonkohteeksi nousevat termin *transsendenssi* moninaiset adaptaatiot, joista kaikki eivät tunnu tavoittavan Beauvoirin ”filosofista virettä” yhtä hyvin kuin toiset.

Tutkimuksen pohjalta ei voi tehdä yleistyksiä filosofian suomentamisen luonteesta, sillä kyseessä on lyhyt, tarkkaan rajattu feministisen filosofian suomentamisen tapaustutkimus. Tutkimuksen perusteella ei voi esittää laajoja päätelmiä esimerkiksi uudelleenikäntämisen yleisestä luonteesta tai siitä, millä tavoin samankaltaisia tekstejä käännetään ja uudelleenikännetään ranskasta suomeen. Kokonaiskuvan luominen vaatisi paljon laajemman tutkimuksen ja tutkimusaineiston, ja soveltuisi esimerkiksi väitöskirjatutkimuksen aiheeksi.

Marlene Bichet'n (2019: 25) mukaan liian vieraannuttava käänösstrategia ei palvele feministisen filosofian alan tekstejä. Toisaalta liika kotouttaminen vaikuttaa johtavan siihen, että filosofisesti tärkeitä termejä korvataan esimerkiksi eri alojen termeillä tai yleiskielistävillä parafraseilla. Ideaalein käänösratkaisu saattaisi olla sellainen, joka ottaa tarpeeksi laajasti huomioon sekä tekstin kielellisen rikkauden että kohdelukijan ymmärryksen.

Tekstit ovat keskenään aktiivisessa suhteessa: uudelleensuomentajat ovat verranneet omaa käänöstään ensisuomennokseen, mutta myös muille kielille tehtyihin käänöksiin. Lukija, joka tuntee molemmat suomennokset, saa kuitenkin kummastakin täysin erilaisen lukukokemuksen. *Le Deuxième Sexe* kaksi suomennosta saattaisivat vedota eri kohderyhmiin, sillä esimerkiksi filosofian tai Beauvoirin tutkijat arvostaisivat uudelleenkäännökseen tarkempaa, vieraannuttavampaa otetta filosofisen terminologian suomentamiseen, vaikkakin se ei kaikissa kohtaa teosta pysy yhtä tarkkana. *Le Deuxième Sexe* ensikäännös on kaunokirjallisempi, ja lukija saa siitä jonkinlaisen yleiskuvan Beauvoirin ajattelusta, mikä on saattanut olla suomennoksen tarkoituksenakin. Mikäli Beauvoirin ajattelutapaan ja filosofiaan haluaa tutustua syvällisemmin, on syytä valita luettavaksi uudelleenkäännetty versio.

6 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli arvioida, onko Simone de Beauvoirin *Le Deuxième Sexe* suomennoksissa käytetty kotouttavaa vai vieraannuttavaa käännösstrategiaa erityisesti filosofisten termien osalta. Samalla oli tarkoitus analysoida, noudattaako aineisto uudelleenikäännöshypoteesia, ja millä perusteilla. Hypoteesini mukaan Sunin ensikäännös saattaisi olla kotouttavampi kuin Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken uudelleenikäännös. Aineistona toimi tekstiesimerkkejä teoksen eri kohdista. Vertailin alkuperäistekstiä ja sen kahta suomennosversiota. Analyysin kohteena olivat erityisesti käsitteet *Toinen, kohtalo, subjekti, objekti, oleminen/olemassaolo* ja *transsendenssi*. Mahdollisia suomennoksissa esiintyviä käännössiirtymiä olivat lisäykset ja poistot, paikan vaihdot, sekä rakenteelliset ja semanttiset muutokset. Termejä oli myös käännetty suoraan, ilman että näitä käännössiirtymiä esiintyy.

Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos on useassa kohtaa vieraannuttavampi kuin Sunin, mutta aineiston perusteella ei voi sanoa suoraan, että uudelleenikäännöshypoteesi toteutuisi ja ensisuomennos olisi *selkeästi* kotouttavampi kuin uudelleenikäännös. Uudelleenikäännöksen vieraannuttava taipumus voi johtua siitä, että tavoitteena on mahdollisesti ollut tehdä akateemisempi tai filosofisesti tarkempi suomennos, jolloin esimerkiksi termien alkuperäisiä kirjoitusasuja saatetaan käyttää useammin. Koska aineistossa on kuitenkin useita esimerkkejä, jotka osoittavan Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken käyttäneen myös kotouttavaa käännösstrategiaa (ja Sunin vieraannuttavaa), ei aineiston voi sanoa noudattavan selkeästi uudelleenikäännöshypoteesia.

Kuten mainittu, ei tutkimuksen perusteella kuitenkaan voi tehdä laajoja johtopäätöksiä esimerkiksi uudelleenkääntämisen tai filosofian suomentamisen luonteesta, sillä otanta oli varsin pieni. Maisterintutkielmaan valikoitunut aineisto ja käytettävissä olleet tutkimusmenetelmät ovat hyvin rajalliset. Lisäksi on vielä epäselvää, voiko kotouttamista ja vieraannuttamista käsitellä selkeänä skaalana, jonka ääripäissä ovat edellä mainitut käännösstrategiat ja keskipisteessä niin sanottu *neutraali* käännös, jossa ei olisi havaittavissa kotouttavia tai vieraannuttavia piirteitä.

Tutkimusta voi jatkaa monella tapaa. Beauvoirin *Le Deuxième Sexeä* ja sen käännöksiä on analysoitu paljon, mutta teos on niin laaja, että siitä riittää materiaalia monenlaisiin tutkimuksiin. Myös ne *Le Deuxième Sexen* osat, jotka suomennettiin vasta 2009–2011, kaipaisivat laajempaa analyysiä. Sunin vuoden 1980 suomennosta on ehditty tarkastella melko paljon, ja uudelleensuomennos tarjoaa sille erittäin hedelmällisen vertailukohdan. Mielenkiintoista on myös se, että teoksen uudelleensuomennos on kolmen ihmisen yhteiskäännös. Jos käännösprosessia olisi dokumentoitu, olisi siitä saanut luotua kiinnostavan tutkimuksen yhteisöllisestä kääntämisestä.

Termin *transcendance* (*transsendenssi/transkendenssi*) suomennokset vaihtelivat niin paljon, että olisi mielenkiintoista perehtyä termin suomennoshistoriaan ranskan kielestä suomennetussa filosofisessa kirjallisuudessa. Vaihtelevatko suomennokset eri kirjailijoiden teosten tai eri kielistä suomennettujen teosten välillä? Tapoja ilmaista transsendenssia on monia – onko jokin tietty suomennos parempi tai lukijoille ymmärrettävämpi kuin muut? On myös lukuisia muita käsitteitä, joiden käyttöä olisi voinut analysoida, mutta jotka eivät mahtuneet tähän tutkielmaan. Yksi näistä on Hegelin herra-orja-dialektiikka ja sen soveltaminen naisen ja miehen väliseen suhteeseen *Le Deuxième Sexessä*.

Filosofian kääntäminen esimerkiksi juuri kotouttamisen ja vieraannuttamisen näkökulmasta on aihe, jota voisi soveltaa eri aineistoihin. Beauvoirin filosofian tai ranskankielisen filosofian suomentamisesta kotouttavan ja vieraannuttavan käännösstrategian näkökulmasta voisi saada aiheen myös väitöskirjatutkimukseen. Laajempi tutkimus voisi selkeyttää eroja suomentajien käännösstrategioissa ja filosofisen terminologian suomennoksissa entisestään.

Lähteet

Aineistolähteet

- Beauvoir, Simone de 1949a. *Le deuxième sexe I. Les faits et les mythes*. Paris : Gallimard.
- . 1949b. *Le deuxième sexe II. L'expérience vécue*. Paris : Gallimard
- . 1980. *Toinen sukupuoli*. Suom. Annikki Suni. Helsinki: Kirjayhtymä.
- . 2009. *Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit*. Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- . 2011. *Toinen sukupuoli II: Eletty kokemus*. Suom. Iina Koskinen, Hanna Lukkari ja Erika Ruonakoski. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

- Aho, Tuomo. 2013. ”Filosofinen kirjallisuus”. Teoksessa *Suomennetun tietokirjallisuuden historia 1800-luvulta 2000-luvulle*, toimittanut Outi Paloposki ja H. K. Riikonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Arppe, Tiina. 2013. ”Filosofian kääntämisen erityiskysymyksiä”. Teoksessa *Suomennetun tietokirjallisuuden historia 1800-luvulta 2000-luvulle*, toimittanut Outi Paloposki ja H. K. Riikonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Berlina, Alexandra. 2016. *Viktor Shklovsky: A Reader*. New York: Bloomsbury Academic.
- . 2017. ”Religion and War Made Strange: ’Ostranenie’ in Vonnegut’s ’Slaughterhouse-Five’”. *Amerikanstudien / American Studies* 62 (1): 19–34.
- Berman, Antoine. 1990. ”La retraduction comme espace de la traduction”. *Palimpsestes*, nro 4 (syyskuuta), 1–7. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.596>.
- . 1995. *Pour une critique des traductions: John Donne*. Bibliothèque des idées. Paris: Gallimard.
- Borde, Constance, ja Sheila Malovany-Chevallier. 2011. ”Translators’ Note”. Teoksessa *The Second Sex*. Knopf Doubleday Publishing Group.
- Brownlie, Siobhan. 2006. ”Narrative Theory and Retranslation Theory”. *Across Languages and Cultures* 7 (2): 145–70. <https://doi.org/10.1556/Acr.7.2006.2.1>.
- Chesterman, Andrew. 1997. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Benjamins Translation Library, v. 22. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

- . 2000. "A Causal Model for Translation Studies". Teoksessa *Intercultural Faultlines: Research Models in Translation Studies I. Textual and Cognitive Aspects*, toimittanut Maeve Olohan, 15–27. Manchester: St. Jerome.
- Collombat, Isabelle. 2004. "Le XXIe siècle: l'âge de la retraduction". *Translation Studies in the new Millennium*, nro 2.
- Desmidt, Isabelle. 2010. "(Re)translation Revisited". *Meta* 54 (4): 669–83.
<https://doi.org/10.7202/038898ar>.
- Doubková, Nikola, Marek Preiss, ja Edel Marie Sanders. 2024. "Unpacking the Concept of Otherness: Philosophical and Psychological Perspectives". *Integrative Psychological and Behavioral Science* 58 (4): 1413–33.
<https://doi.org/10.1007/s12124-024-09820-4>.
- Eskola, Katariina. 1981. "Naiseksi ei synnytä vaan tullaan". *Helsingin Sanomat*, 17. tammikuuta 1981. <https://nakoislehti.hs.fi/f1e592b3-of73-4d4d-9329-784fc43ee957/19?q=toinen%20sukupuoli%3Fgtmshogun%3Dd34817da9d77e234db636756a18efcd3&from=signin>.
- Fichera, Virginia M. 1986. "Simone de Beauvoir and 'The Woman Question': Les Bouches inutiles". *Yale French Studies*, nro 72, Simone de Beauvoir: Witness to a Century, 50–64.
- Gambier, Yves. 1994. "La retraduction, retour et détour". *Meta: Journal des traducteurs* 39 (3): 413–17. <https://doi.org/10.7202/002799ar>.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1807/2018. *The Phenomenology of Spirit*. Kääntänyt Terry P. Pinkard. The American Society of Missiology Series, No. 55. New York: Cambridge University Press.
- Heinämaa, Sara. 1996. *Ele, tyylit ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- . 2000. *Ihmetys ja rakkaus: esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- . 2003. *Toward a phenomenology of sexual difference: Husserl, Merleau-Ponty, Beauvoir*. Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers.
- . 2009. "Ennenkuulumaton tutkimus naisen olemisesta: johdatus Simone de Beauvoirin Toiseen sukupuoleen". Teoksessa *Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit*, 9–25. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Helin, Irmeli. 2005. ”Kääntäjä ja yhteiskunta: uudelleenkääntämisen yhteiskunnallinen viitekehys”. Teoksessa *Kielen matkassa multimediaan: näkökulmia kääntämisen tutkimiseen ja opiskelemiseen*, toimittanut Hilikka Yli-Jokipii, 145–64. Käännöstieteen laitoksen julkaisuja 1. Kouvola: Helsingin yliopisto, käännöstieteen laitos.
- Kalliokoski, Jyrki, Anne Mäntynen, ja Taru Nordlund. 2018. ”Suomentamisen ideologiat ja normit”. *Virittäjä* 122 (4): 477–92. <https://doi.org/10.23982/vir.76565>.
- Kirkpatrick, Kate. 2019. *Becoming Beauvoir: a life*. New York: Bloomsbury Academic.
- Kivistö, Sari, ja H.K. Riikonen. 2007. ”Antiikin kirjallisuus ja suomennokset uuslatinasta ja humanistikreikasta”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, toimittanut Hannu Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki, Satu Höyhty, ja Anne-Mari Latikka, 29–53. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskinen, Iina, Hanna Lukkari, ja Erika Ruonakoski. 2009. ”Suomentajien saatesanat”. Teoksessa *Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit.*, 29–35. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Koskinen, Kaisa. 2000. *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*. Tampere: University of Tampere.
- . 2008. *Translating institutions: an ethnographic study of EU translation*. Manchester, UK: St. Jerome Pub. ; Kinderhook, NY : InTrans Publications.
- Koskinen, Kaisa, ja Outi Paloposki. 2015. *Sata kirjaa, tuhat suomennosta: kaunokirjallisuuden uudelleenkääntäminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1410. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kovala, Urpo. 2007. ”J.A. Hollo (1885–1967)”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 1*, toimittanut Hannu Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki, Satu Höyhty, ja Anne-Maria Latikka, 587–91. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kudashev, Igor. 2017. ”Challenges of Measuring Domestication and Foreignization in Translations”. *MikaEL: Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 10:63–72.
- Kuusi, Päivi, ja Kristiina Taivalkoski-Shilov. 2024. ”Vertaileva tekstianalyysi”. Teoksessa *Tutkimusopas: Käännöstiedettä opinnäytteisiin*, toimittanut Annamari Korhonen, Eliisa Pitkäsalo, ja Sari Hokkanen. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3755-1>.

- Lempiäinen, Kirsti. 2010. ”Naistutkimuksen kolme vuosikymmentä”. Teoksessa *Käsikirja sukupuoleen*, toimittanut Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi, ja Tuula Juvonen, 274–76. Tampere: Vastapaino.
- Leppihalme, Ritva. 2007. ”Kääntäjän strategiat”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, toimittanut H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, ja Outi Paloposki, 365–73. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nylén, Antti. 2012. ”Simone de Beauvoir opettaa yhä perusasiat”. *Helsingin Sanomat*, 19. helmikuuta 2012. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004857700.html>.
- Nääppä, Petra. 2019. ”Rakastajattaresta kurtisaaniksi – Naiseen viittaavien ilmaisujen käännökset de Beauvoirin teoksessa Toinen sukupuoli”. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019121948997>.
- Ojanen, Eero, ja Timo Jantunen. 2024. *Neron tie: J.A. Hollon elämä*. Helsinki: Avain.
- Paloposki, Outi. 2007. ”Suomentaminen ja suomennokset 1800-luvulla”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 1*, toimittanut Hannu Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki, Satu Höyhty, ja Anne-Maria Latikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- . 2010. ”Suomentaminen, korjailu, toimittaminen”. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, nro 3 (syyskuuta), 32–48. <https://doi.org/10.30665/av.74800>.
- Pym, Anthony. 2014. *Method in Translation History*. Routledge.
- Rée, Jonathan. 2001. ”The Translation of Philosophy”. *New Literary History* 32 (2): 223–57.
- Rekola, Simo. 2007. ”Kääntäminen toisen maailmansodan aikana ja heti sen jälkeen”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 1*, toimittanut H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Satu Höyhty, Pekka Kujamäki, Anne-Maria Latikka, ja Outi Paloposki, 426–42. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Riikonen, H. K. 2007a. ”Kaarlo Koskimies (Forsman) (1851-1918)”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 1*, 211–14. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Riikonen, H.K. 2007b. ”Suomennoskriittikin vaiheita 1850-luvulta lähtien”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, 425–42. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Schleiermacher, Friedrich. 1813/2007. ”Eri kääntämismetodeista”. Teoksessa *Kääntökirja: Kirjoituksia kääntämisen filosofiasta*, toimittanut Tapani Kilpeläinen, kääntänyt Maija Ollikainen, 7–36. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.
- Sevänen, Erkki. 2007. ”Suomennoskirjallisuuden määrällisestä kehityksestä”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, toimittanut H. K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, ja Outi Paloposki, 12–22. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sinisalo, Minnamari. 2024. ”Rytmi kantaa tunnetta - Rytmin affektiivisuus ja sen kääntymisen Imre Kertészin romaanissa *Kaddish* syntymättömälle lapselle”. Maisterintutkielma, Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://hdl.handle.net/10138/576163>.
- Šklovski, Viktor. 2015. ”Art, As Device”. Kääntänyt Alexandra Berlina. *Poetics Today*, 2015.
- Sulkunen, Irma. 2007. ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ulkomaisen kirjallisuuden käännettäjänä 1800-luvulla”. Teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 1*, toimittanut Hannu Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki, Outi Paloposki, Satu Höyhty, ja Anne-Maria Latikka, 127–29. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Taivalkoski-Shilov, Kristiina. 2021. ”La réception de la « pensée française » en Finlande : que nous enseignent les voix contextuelles des traductions de Barthes et Foucault ?” *Palimpsestes* 35:75–90. <https://doi.org/10.4000/palimpsestes.7120>.
- Thornham, Sue. 2004. ”Second Wave Feminism”. Teoksessa *The Routledge Companion to Feminism and Postfeminism*, 25–35. London: Routledge.
- Tieteen termipankki. 22.6.2025. Filosofia:determinismi. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:determinismi>.)
- Tieteen termipankki. 22.6.2025. Filosofia:subjekti. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:subjekti>.)
- Tieteen termipankki. 22.6.2025. Filosofia:transsendenssi. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:transsendenssi>.)
- Tieteen termipankki 22.6.2025. Semiotiikka:vieraannuttaminen. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Semiotiikka:vieraannuttaminen>.)
- Turtola, Niina. 2021. ”TYPOGRAFIAN OUTOUTTAMINEN. TAITEELLINEN TUTKIMUS ARJEN SANOJEN MUUTTAMISESTA TYPOGRAFISEKSI TAITEEKSI”. Väitöskirja, Lapin Yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-253-5>.

- Van Poucke, Piet. 2012. "Measuring foreignization in literary translation: an attempt to operationalize the concept of foreignization". Teoksessa *Domestication and foreignization in translation studies*, 139–57. 46. Berliini: Frank & Timme.
- Venuti, Lawrence. 1995. *The translator's invisibility: a history of translation*. Translation studies. London ; New York: Routledge.
- . 1998. *The scandals of translation: towards an ethics of difference*. London ; New York: Routledge.
- Vintges, Karen. 1996. *Philosophy as Passion: The Thinking of Simone de Beauvoir*. Bloomington: Indiana Univ. Press.

Liitteet

Liite 1. Tiivistelmä analyysiluvussa käsitellyistä termeistä

Taulukko 1. tekstiesimerkkien termit

Esimerkin numero	a. Alkuperäinen teos (1949)	b. Sunin suomennos (1980)	c. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos (2009–2011)
1	l'Autre	toinen	Toinen
2	Même ; l'Autre	minän; toisen	Saman; Toisen
3	l'idée de l'Autre	Toisen käsitteen	Toisen käsitteen
4	ce qui caractérise fondamentalement la femme ; l'Autre	naisen perusominaisuus; toinen	luonnehtii perustavalla tavalla naista; Toinen
5	l'altérité ; Une ; l'Autre	Toisemmuus; yhdeksi; toista	Toiseus; Yhdeksi; Toista.
6	La catégorie de l'Autre	Peruskäsite <i>Toinen</i>	<i>Toiseuden</i> kategoria
7	l'altérité pure	ehdottomasti <i>Toiseksi</i>	puhtaaksi toiseudeksi
8	l'altérité	toisemmuus, toisena oleminen	Naisten toiseus
9	manquer son destin de femme	jäävänsä paitsi naisen kohtaloon	menettää mahdollisuutensa naisena
10	sa destinée	hän kohtalostaan	viitoittaa hänen tietään
11	dans sa destinée	hän elämänsä kohtaloon	naisen kohtaloon

Esimerkin numero	a. Alkuperäinen teos (1949)	b. Sunin suomennos (1980)	c. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos (2009–2011)
12	rêve son destin	joutuu uneksimaan itselleen kohtalon	elää kohtalonsa unelmissaan
13	le malheur	onnettomuus	onneton kohtalo
14	le sort d'un parasite	sama kohtalo kuin loiselle	samanlainen kohtalo kuin loisella
15	fatalité	kohtalon	kohtalon
16	le Sujet ; l'Absolu	toimiva olento itsessään täydellinen	Subjekti; Absoluutti
17	authentiquement ; Sujet.	toimivina subjekteina	Subjektiksi
18	le sujet ; il ; en objet	Toimivaksi olennoksi, subjektiksi; Toimiva; toiminnan kohteeksi, objektiksi	Subjekti; Subjekti; objektin.
19	Se posant comme sujets	Ryhtyessään toimiviksi	Omaksuessaan subjektin aseman
20	s'affirmer	itsensä korostaminen	Subjektiuden osoittaminen
21	de se constituer en chose	tuntea itsensä esineeksi, objektiksi	konstituoida itsensä objektiksi
22	dégradation de l'existence en « en soi »	olemassaolo rappeutuu pelkäksi »itseksseen»	taantuu olemassaolo "itsessään-olemiseksi"
23	se pose pour soi ; exister	on olemassa itselleen; on olemassa	määrittelee itsensä itselleen-olemiseksi; on olemassa

Esimerkin numero	a. Alkuperäinen teos (1949)	b. Sunin suomennos (1980)	c. Koskisen, Lukkarin ja Ruonakosken suomennos (2009–2011)
24	L'existant	Olemassaoleva olento	olemassaolevaa
25	l'existence authentiquement assumée	tietoisesti valitun elämäntavan	olemassaoloon; autenttisesti otettu vastattavaksi.
26	une existence incertaine.	epävarmaksi olenoksi	ailahtelevaa olemassaoloa
27	qui a le souci de justifier son existence	olemassaolon oikeutusta hakeva	joka pyrkii oikeuttamaan oman olemassaolonsa
28	l'existence faite corps	olemassaolon, joka on tullut ruumiiksi	ruumiiksi tulleen olemassaolon
29	transcendances	transkendenssia,	transsendenssia
30	coupé de sa transcendance	kehityksessään pysähtynyt	menettää transsendenssinsa
31	se transcender	transkendenssin saavuttamisen	itsensä ylittämisen
32	présence immanente ; un être transcendant.	omasta minästä johonkuhun toiseen	immanenttina läsnäolona; transsendenttia olentoa
33	le drame de la transcendance	transkendenssia	transsendenssin draaman
34	sa transcendance sera perpétuellement transcendée	hänen transkendenssiaan on aina estämässä	ylittää jatkuvasti hänen transsendenssinsa

Résumé en Français

Université de Helsinki

Faculté des Lettres

Programme de Master en Traduction et Interprétation

Heini Petäjistö : La domestication et l'étrangéisation du langage philosophique dans les traductions finnoises du *Deuxième Sexe* de Simone de Beauvoir

Mémoire de master, 59 pages, 3 pages d'annexes, résumé en Français de 5 pages

Juin 2025

Introduction

Dans ce mémoire, nous analysons la domestication et l'étrangéisation dans les traductions finnoises du *Deuxième Sexe* de Simone de Beauvoir. *Le Deuxième Sexe*, publié en français en 1949, est un des ouvrages fondateurs de la théorie féministe. Il a été traduit en finnois sous le titre *Toinen sukupuoli*, d'abord sous une version abrégée en 1980 par Annikki Suni, puis dans son intégralité en deux volumes, publiés en 2009 et 2011. Cette retraduction a été réalisée par Iina Koskinen, Hanna Lukkari et Erika Ruonakoski. Notre étude se concentre sur la traduction de la terminologie philosophique et de la pensée philosophique de Beauvoir. Nos questions de recherche sont les suivantes :

- Quelles stratégies les traductrices finnoises du *Deuxième Sexe* adoptent-elles face aux concepts philosophiques centraux chez Beauvoir ?
- Quand les stratégies de traduction tendent-elles vers la domestication, et à quels moments préservent-elles l'expression philosophique étrangère ?
- Dans quelle mesure le corpus soutient-il ou réfute-il en question *l'hypothèse de la retraduction*, selon laquelle la traduction la plus récente tendrait à étranger davantage le texte que la version antérieure ?

Cadre théorique

La domestication et l'étrangéisation sont des stratégies de traduction qui désignent respectivement l'adaptation d'un texte à la culture cible ou son maintien dans l'altérité. Ces concepts ont été introduits de manière systématique par Lawrence Venuti dans *The Translator's Invisibility* (1995), mais ils remontent à Friedrich Schleiermacher. En 1813, Schleiermacher distinguait deux méthodes de traduction : soit rapprocher le lecteur de

l'auteur (étrangéisation), soit rapprocher l'auteur du lecteur (domestication). Cette dichotomie traverse effectivement toute l'histoire de la traduction, bien que les termes aient évolué au fil du temps.

La recherche sur la retraduction se divise en deux approches principales : l'étude comparative des versions et l'analyse théorique du phénomène en général. L'hypothèse de la retraduction postule que les premières traductions sont normalement plus domestiquées, tandis que les retraductions visent une fidélité accrue à l'original. Cette hypothèse ne se vérifie pas systématiquement, d'où la nécessité d'enquêtes empiriques plus fines.

De nombreuses théories et hypothèses ont été formulées concernant la retraduction, dont la plus connue dans le domaine de la traductologie est probablement celle *de l'hypothèse de la retraduction (retranslation hypothesis)*. L'hypothèse de la retraduction s'inspire des réflexions d'Antoine Berman sur la nature des retraductions. Selon cette hypothèse, la première traduction d'un est plus domestiquante, tandis que la retraduction s'oriente vers une approche plus étrangéisante. Koskinen et Paloposki (2015 : 26) affirment qu'il ne s'agit pas d'un processus linéaire allant toujours d'une traduction domestiquante à une traduction étrangéisante. L'hypothèse de la retraduction ne se vérifie donc pas systématiquement dans l'histoire des traductions. Plutôt que de la concevoir comme une règle stricte, il conviendrait de poursuivre des recherches empiriques plus vastes sur la nature de la retraduction et ses éventuelles régularités (ibid. : 101).

Les textes philosophiques se caractérisent par un vocabulaire technique spécifique. Parfois, traduire ces textes et transmettre la pensée du philosophe de manière intelligible a été considérée comme une tâche presque impossible. Le contenu d'un texte ne peut pas toujours être séparé de sa forme linguistique, et l'argument philosophique peut résider précisément dans cette forme. Les premières traductions philosophiques en finnois apparaissent à la fin du XIXe siècle. J. W. Calamnius était un pionnier dans ce domaine. Il a traduit *La Poétique (Runousoppi)* d'Aristote en 1871 et *Phédon (Faidon)* de Platon en 1882.

Dans les années 1980, l'intérêt pour la philosophie augmenta considérablement, en particulier pour la philosophie contemporaine française. Celle-ci a d'ailleurs été largement

traduite en finnois. Cependant, la qualité de ces traductions varie, et certains choix traductifs peuvent susciter des doutes quant à la compréhension du contenu philosophique ou de la terminologie (Aho 2013 : 163–172). C'est également en 1980 que parut la traduction abrégée du *Deuxième Sexe* par Annikki Suni (*Toinen sukupuoli*).

Méthodologie et corpus de recherche

Simone de Beauvoir, autrice et philosophe existentialiste française, est surtout connue pour *Le Deuxième Sexe* (1949), ouvrage phare de la pensée féministe et existentialiste. Il a été publié en deux volumes : *Les Faits et les Mythes* et *L'Expérience vécue*. L'œuvre propose une analyse de la condition féminine. En Finlande, *Le Deuxième Sexe* a été traduit en 1980 comme version abrégée, sous le nom *Toinen sukupuoli*. Une version intégrale a été publiée en deux volumes en 2009 et 2011 (*Toinen sukupuoli I: Tosiasiat ja myytit* et *Toinen sukupuoli II: Eletty kokemus*).

Notre méthodologie repose sur une analyse comparative des traductions, ciblant les sections communes aux deux versions finlandaises, ce qui nous a amenée à exclure les passages uniquement présents dans la version complète. L'objectif est de mettre en évidence les stratégies traductives mises en œuvre, notamment sous l'angle de la domestication et de l'étrangéisation, afin d'évaluer la pertinence de l'hypothèse de la retraduction. L'analyse prend en compte le contexte historique et épistémologique de chaque traduction, tout en évitant l'écueil du présentisme.

Pour ce faire, nous utilisons la typologie simplifiée des shifts traductifs proposée par Koskinen (2008), qui distingue les ajouts, omissions, déplacements, modifications lexicales et modifications syntaxiques. Les concepts analysés comprennent notamment *l'Autre* et *l'altérité*, *le destin*, *le sujet et l'objet*, *l'existence*, ainsi que *la transcendance*. Ces termes, centraux dans la pensée de Beauvoir, font l'objet de choix traductifs révélateurs, qui permettent de mettre en lumière les tendances interprétatives propres à chaque époque et à chaque équipe de traduction.

Analyse

Concernant la traduction des concepts liés à *l'Autre* et à *l'altérité*, les deux versions présentent une proportion significative de traductions littérales, sans ajouts, suppressions ou réarrangements notables. Suni opte pour le terme « *toisemmuus* » comme équivalent

d'*altérité*. Dans un exemple, elle ajoute même une clarification explicative (« *toisemmuus, toisena oleminen* »). Le traitement du concept de *destin* illustre une tendance divergente. Suni reste plus fidèle au texte source, utilisant majoritairement le terme « *kohtalo* » (*destin*). Elle n'ajoute qu'une seule explication dans le corpus analysé, traduisant destinée par « *elämänkohtalo* » (destin de vie). En revanche, Koskinen, Lukkari et Ruonakoski prennent davantage de libertés. Dans un cas, ils insèrent le terme « *kohtalo* » là où il n'apparaît ni dans le texte original ni dans la traduction de Suni. Tous les traducteurs utilisent également « *kohtalo* » pour traduire le sort et la fatalité, ce qui montre une simplification des nuances présentes dans le texte original.

En ce qui concerne les concepts philosophiques tels que *sujet* et *objet*, Suni privilégie une approche explicative, traduisant souvent sujet par « *toimiva subjekti* » (sujet actif) ou simplement par « *toimiva* » (acteur). De même, elle traduit absolu par l'expression « *itsessään täydellinen* » (parfait en soi), tandis que les autres traductrices choisissent de garder une forme plus philosophique et abrupte : « *absoluutti* ». Deux exemples abordent les termes philosophiques fondamentaux *être en-soi* et *être pour-soi*. Dans ces deux cas, la traduction de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski reprend les termes sous une forme proche de la traduction littérale : « *itsessään-oleminen* » et « *itselleen-oleminen* ». Suni, en revanche, opte pour une solution plus libre. Le traitement du terme l'existant révèle une différence notable dans la fidélité terminologique. Koskinen, Lukkari et Ruonakoski traduisent littéralement par « *olemassaoleva* » (l'existant), en tant que substantif. Suni ajoute un mot : « *olemassaoleva olento* » (l'être vivant), ce qui explicite le sujet mais l'éloigne de l'usage philosophique strict, possiblement en raison des conventions linguistiques du finnois.

Pour le terme *transcendance*, aucune des versions ne l'élude, mais les traductrices emploient des paraphrases comme « *itsensä ylittäminen* » (le dépassement de soi), traduisant l'effort d'explicitation d'un concept complexe. Ce terme illustre particulièrement bien les dilemmes auxquels sont confrontés les traducteurs de philosophie : concilier rigueur conceptuelle et lisibilité. En addition, les différences typographiques entre les deux versions révèlent également des partis pris traductologiques. Koskinen, Lukkari et Ruonakoski suivent de près les conventions typographiques de l'original (majuscules, italiques), alors que Suni prend plus de libertés, utilisant fréquemment des minuscules là

où l'original emploie des majuscules. Il est difficile de déterminer si ces choix proviennent de la traductrice elle-même ou de la maison d'édition.

L'analyse ne confirme pas l'hypothèse de la retraduction selon laquelle les premières traductions seraient fortement domestiquées tandis que les retraductions tendraient vers l'étrangéisation. En effet, ni la traduction de Suni ni celle de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski ne s'inscrivent clairement dans un de ces pôles. Bien que la nouvelle traduction soit parfois plus littérale, elle contient aussi de nombreux éléments de domestication, y compris dans le traitement des termes philosophiques.

Conclusion

L'objectif de ce mémoire était d'évaluer si les traductions finlandaises du *Deuxième Sexe* de Simone de Beauvoir privilégient une stratégie de domestication ou d'étrangéisation, en se concentrant particulièrement sur le traitement des termes philosophiques. Il s'agissait également d'examiner dans quelle mesure les données soutiennent l'hypothèse de la retraduction, et sur quels fondements. Notre hypothèse initiale supposait que la première traduction de Suni adopterait une approche plus domestiquante que la retraduction réalisée par Koskinen, Lukkari et Ruonakoski. L'analyse ne permet pas d'affirmer que la traduction de Suni serait globalement plus domestiquante que celle de Koskinen, Lukkari et Ruonakoski. L'hypothèse initiale doit donc être rejetée.

Plusieurs pistes s'offrent pour approfondir la recherche. Bien que *Le Deuxième Sexe* ait été largement étudié, sa richesse continue de nourrir de nouvelles analyses, notamment sur les parties traduites en finnois pour la première fois seulement en 2009–2011. Un autre axe de recherche potentiel concerne le terme *transcendance*, dont les équivalents finlandais varient considérablement. Il serait pertinent d'examiner l'histoire des traductions de ce concept dans la philosophie traduite du français en finnois. Certaines traductions de transcendance sont-elles plus claires ou plus accessibles pour les lecteurs ? Une étude de ce terme pourrait contribuer à une meilleure compréhension des enjeux spécifiques de la traduction philosophique.